

MELHUS
KOMMUNE

Kunnskapsgrunnlag

Vedlegg til kulturplan 2023-2033

Eventuell dato dd.mm.åååå

Forside:

Collage, laget av Maren Elise Brede 15 år

Innholdsfortegnelse

1.	Om behovet for et kunnskapsgrunnlag	4
2.	Kjennetegn ved kommunal kulturpolitikk	5
3.	Føringer for planarbeidet.....	6
3.1	Internasjonale føringer	6
3.2	Nasjonale føringer	6
3.3	Fylkeskommunale føringer	8
3.4	Lokale føringer	9
3.5	Bærekraftsmålene	13
4.	Kulturbegrepet.....	15
5.	En armlengdes avstand – grunnloven i kulturpolitikken	19
6.	Kulturens egenverdi og nytteverdi	21
7.	Kunstens samfunnsrolle.....	23
7.1	Kultur og demokrati	24
7.2	Kultur og deltagelse.....	25
7.3	Utjevningselement i kulturpolitikken	29
8.	Barn og unge	30
9.	Metode og målbarhet i kulturforvaltningen	33
9.1	Kvalitetsbegrepet.....	35
10.	Mangfoldsbegrepet	40
11.	Hva kjennetegner gode kulturkommuner, og hva skaper variasjoner på kulturindeksen	42
12.	Kulturnæringer og kultur og næringsliv	45
13.	Kultur, helse og samfunnsdeltagelse	56
	Litteraturliste	60

1. OM BEHOVET FOR ET KUNNSKAPSGRUNNLAG

Når man leser den kulturpolitiske historien i Norge og de nasjonale meldingene for kulturfeltet, kommer det tydelig fram at ulike historiske strømninger har gitt ulike forutsetninger for lokalt kulturliv. Allerede på 1800-tallet fikk folkebibliotekene statsstøtte, og fra 1935 har man hatt en biblioteklov hvor det også ble slått fast at alle norske kommuner skulle ha et ansvar for området. I 1913 fikk man en i hovedsakelig kommunal kinolov, og i vår tid har vi også fått en generell kulturlov.

Kommunene har en vesentlig plass i norsk kulturpolitikk og kulturliv, og kommunenes rolle ble tydeliggjort og formalisert gjennom de kulturpolitiske reformene som kom på 1970-tallet. Målt i kroner og øre veier den kommunale kulturøkonomien og minst like tungt som den statlige.¹

Noen av utfordringene for kommunesektoren har for det første vært fraværet av styringsverktøy. Kulturloven er for generell til at den har hatt denne funksjonen, noe Enger-utvalget også konkluderte med. Det er heller ikke lovfestet at kommunene skal ha en kulturplan. En annen kulturpolitisk utfordring har vært at kommunene har stått svært fritt til å forvalte kulturfeltet, både når det gjelder mål og virkemidler. Positivt fra et lokaldemokratisk perspektiv, men ikke særlig oppløftende for kulturen sin del. Resultatet har blitt at kultur har endt opp som en «finansiell restkategori, der utgiftsnivået indirekte ble bestemt av hvilke behov som gjør seg gjeldende innenfor andre aktivitetsområder av den kommunale politikk».²

Når det gjelder de fleste kommunale planverk, så vil de oftest være godt forankret i plan- og bygningsloven. Og planenes innhold vil også i mange tilfeller ha et solid grunnlag i de mange lovene og forskriftene som de ulike kommunale oppgavene er hjemlet i. Det er ikke i like stor grad tilfelle for en kulturplan, eller for kultursektoren som sådan. Derfor er det desto viktigere å få samlet trådene om hva som ligger til grunn for en god kunnskapsbasert kulturforvaltning og en meningsfull kulturpolitikk. Det er utgangspunktet for dette kunnskapsgrunnlaget som er ment å være et anker for kulturplanen i Melhus kommune.

Bilde fra Pixabay.com (til fri ikke-kommersiell bruk)

¹ Mangset 2017:238f

² Hansen og Kjelberg i Mangset 2017:241

KS har utarbeidet en veileder/refleksjonshefte for kulturpolitikk. Der står det blant annet at: «Grunnleggende for utvikling av kulturpolitikk ligger en anerkjennelse og forståelse av at kulturfeltet har en enorm samfunnskapende kraft. Feltet påvirker både oss som enkeltmennesker og oss som samfunn. Dette er en god grunn til å bidra til at kulturfeltet har rammevilkår til å vokse og utvikle seg i tett relasjon til andre samfunnsområder»³. For å oppnå dette er vi også prisgitt kunnskap, drøftinger og planmessig styring. Derfor er det et stort pluss for Melhus kommune at denne kulturplanen inkludert dette kunnskapsgrunnlaget nå foreligger.

2. KJENNETEGN VED KOMMUNAL KULTURPOLITIKK

Statistiske data fra flere år bakover i tid gir oss et bilde av utviklingen i norsk kulturpolitikk både på statlig og på kommunalt nivå. Noen utviklingstrekk som kommer til syne for kommunene sin del, ifølge Enger-utvalget:

- Kommunene er den største bidragsyteren til kultursektoren blant de offentlige myndighetene. Dette gjelder både netto kroner brukt på kultur (inkludert idrett), og prosentandel av budsjett.
- Det har vært en vekst i kommunenes og fylkeskommunenes kulturbudsjetter på 2000-tallet, og veksten tiltar fra 2005. Denne veksten omfatter også idrett, og det er først og fremst på det området veksten har funnet sted. (KOSTRA-systemet behandler kultursektoren på en annen måte enn på statlig nivå).
- Kommunene har i denne perioden (fra 2005 til 2011) gjort store investeringer i kulturbygg, og utgiftene til det tradisjonelle faste kulturvirksomheter har stagnert.
- Kommunene har i større grad fått rollen som tilrettelegger, og er i mindre grad enn før en produsent av kulturaktiviteter.
- Forrige kulepunkt sammenfaller med at den lokale kulturpolitikken utspiller seg i økende grad i skjæringsflatene mellom offentlige myndigheter, sivilsamfunnet og næringslivet.
- Kommunereformene på 1980- og 90-tallet førte til omfattende organisatoriske endringer i den kommunale kultursektoren. Et generelt trekk er at et stort antall kommuner valgte å gå vekk fra en politisk organisering med et eget kulturutvalg. Andelen kommuner med egne kulturetater sank også betraktelig, og kultur ble i økende grad samordnet med andre saksfelt. En følge av denne utviklingen har vært at de kommunale kulturarbeiderne har blitt svekket som yrkesgruppe.
- Innføringen av kommuneloven i 1993 ga kommunene større frihet i hvordan de organiserer virksomheten. Dette sammen med avviklingen av øremerkede tilskudd til den kommunale kultursektoren har ført til at kultursektoren har blitt mer sårbar. Statlige bevilgninger til den kommunale kultursektoren kommer i dag i all vesentlighet som rammetilskudd. Dette gir kommunene frihet til å prioritere mellom kulturoppgaver, men det gir også frihet til å nedprioritere.

---

³ KS 2022

- Kultursektoren skiller seg ut fra andre politiske områder ved at det i liten grad preges av juridisk virkemiddelbruk. Som en følge av at andre velferdsoppgaver i kommunene i tiltakende grad er regulert gjennom nasjonale standarder og rettighetslovgivning, blir nivået på kulturutgiftene i kommunene spesielt følsomt for svingninger i kommunenes frie inntekter, det vil si skatteinntekter og overføringer fra staten som ikke er øremerkede⁴.

3. FØRINGER FOR PLANARBEIDET

3.1 INTERNASJONALE FØRINGER

På det internasjonale planet er kunst og kultur ansett som grunnleggende verdier for mennesker, og er nedfelt i FNs menneskerettserklæring. Kunst og kultur omfattes også av barnerettigheter, UNESCOs konvensjon for vern av immateriell kultur, Rammekonvensjonen for vern av nasjonale minoriteter og ILO-konvensjonen for urfolk.

FNs bærekraftsmål er per i dag gjennomgående i alt kommunalt planarbeid, og omtales mer inngående i kapittel 3.5.

3.2 NASJONALE FØRINGER

Kulturloven

[Lov om offentlige styresmakters ansvar for kulturverksemd \(kulturlova, 2007\)](#)⁵ er det viktigste grunnlaget for kulturplanen. Om lovens formål (§1) heter det at «Lova har til føremål å fastleggja offentlege styresmakters ansvar for å fremja og leggja til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd, slik at alle kan få høve til å delta i kulturaktivitetar og oppleva eit mangfald av kulturuttrykk.»

I §2 konkretiserer lovteksten hva som her menes med kulturell virksomhet. Definisjonen sammenfaller med kulturbegrepet i Kulturutredningen 2014.

Med kulturverksemd meiner ein i denne lova å

- a. skapa, produsera, utøva, formidla og distribuera kunst- og andre kulturuttrykk,
- b. verna om, fremja innsikt i og vidareføra kulturarv,
- c. delta i kulturaktivitet,
- d. utvikla kulturfagleg kunnskap og kompetanse.

§4 i loven sier noe om hva fylkeskommuner og kommuner er pålagt å gjøre innenfor kulturfeltet: «Fylkeskommunen og kommunen skal syta for økonomiske, organisatoriske, informerande og andre

---

⁴ NOU 2013:4 s.229ff

⁵ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2007-06-29-89>

relevante verkemiddel og tiltak som fremjar og legg til rette for eit breitt spekter av kulturverksemd regionalt og lokalt.»

Loven gir følgende felles oppgaver til både stat, fylkeskommuner og kommuner (§5):

Staten, fylkeskommunen og kommunen skal syta for

- a. at kulturlivet har føreseielege utviklingskår,
- b. å fremja profesjonalitet og kvalitet i kulturtilbodet og leggja til rette for deltaking i kulturaktivitetar,
- c. at personar, organisasjonar og institusjonar har tilgang til informasjon om ordningar med økonomisk støtte og om andre verkemiddel og tiltak.

Loven har blitt kritisert for å være for generell, og det ble gjort anmodningsvedtak i Stortinget om revisjon av kulturloven under behandling av prop. 1. S (statsbudsjettet) i januar 2017. I vedtaket heter det:

«Stortinget ber regjeringa vurdere ein revisjon av kulturlova, der ulike kulturtiltak, herunder relevant lovgjeving om arkiv, bibliotek og museum, vert sett i samanheng gjennom ei forenkling og samling av dagens oppstykkta regelverk på feltet og der dei statlege kulturforpliktingane vert konkretisert.»⁶

Departementet utdyper: Lov 29. juni 2007 nr. 89 om offentlege styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova) ble med hensikt utformet som en generell lov uten detaljerte føringer. Den skulle være enkel i sin form og kun på overordnet nivå understreke offentlige myndigheters ansvar på kulturområdet. Offentlige myndigheters ansvar når det gjelder kulturvirksomhet er omfattende og mangfoldig. Som følge av Stortingets anmodningsvedtak vil imidlertid fordeler og ulemper ved å sammenstille så vidt detaljert og uensartet regelverk bli utredet i forbindelse med arbeidet med ny kulturmelding.⁷

Andre nasjonale føringer

Følgende nasjonale lovverk, NOU-er og stortingsmeldinger ligger også til grunn for kunnskapsgrunnlaget og kulturplanen:

- Lov om folkebibliotek (2014)⁸
- Opplæringsloven § 13-6 (1997)⁹:
«Alle kommunar skal aleine eller i samarbeid med andre kommunar ha eit musikk- og kulturskoletilbod til barn og unge, organisert i tilknytning til skoleverket og kulturlivet elles.»
- Plan og bygningsloven (2016)
- NOU 2013/4 Kulturutredningen 2014 (Enger-utvalget)
- Meld. St.8 (2018-2019) Kulturens kraft. Kulturpolitikk for framtida.
- St.meld nr. 10 (2018-2019) Frivilligheita sterk, sjøvstendig, mangfaldig – Den statlege frivilligheitspolitikken

---

⁶ statsbudsjettet.no

⁷ Ibid.

⁸ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108>

⁹ <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>

- St.meld. nr 39 (2006-2007) Frivillighet for alle
- St.meld. nr. 23 (2008-2009) Bibliotek – kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid
- St.meld. nr. 18 (2020-2021) Oppleve, skape, dele. Kunst og kultur for, med og av barn og unge.
- Meld. St. 40 (2020–2021) Mål med mening— Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030.

KS - kommunesektorens organisasjon

Mange bekker små – Politiske prioriteringer for perioden 2020-2030, vedtatt av landstinget til KS i 2020: Dette dokumentet oppsummerer mål og strategier for et samlet kommune-Norge. Det er opp til hver enkelt kommune hvordan man jobber og hva man gjør av tiltak for å nå målene. Dokumentet kan ses som et ledd i prosessen mot kommune 3.0. Kultur har mye å bidra med for å nå disse målene.

Prioriteringer i Langtidsstrategien 2020-2023:

KS skal bidra til:

- Bærekraftige kommuner og fylkeskommuner
- Selvstendige kommuner og fylkeskommuner
- Effektive, digitale og innovative kommuner og fylkeskommuner
- Tillitsskapende kommuner og fylkeskommuner
- Sikre og trygge kommuner og fylkeskommuner
- Attraktive arbeidsgivere

KS skal legge til rette for arbeid på følgende særlige politikkområder:

- God oppvekst og godt liv
- Klima- og miljøvennlig utvikling
- Omstillingsdyktig næringsliv
- Attraktive steder og byer
- Mangfold og inkludering
- Deltakende innbyggere

3.3 FYLKESKOMMUNALE FØRINGER

Trøndelagsplanen 2019 – 2030 ble vedtatt av fylkestinget i Trøndelag 12. desember 2018. Det er en overordnet plan som viser den ønskede utviklingen på sentrale samfunnsområder for fylket i et tiårs-perspektiv. Kultur er i denne sammenhengen utpekt som ett av disse samfunnsområdene, og planen sier følgende:

I 2030 er kunst og kultur en viktig drivkraft for samfunnsutvikling i Trøndelag.

Det betyr at

- *kommunene har en solid kulturell grunnmur som bidrar til et mangfoldig og skapende kulturliv*
- *både kulturelle egenaktiviteter og profesjonelle kulturtilbud er tilgjengelig for alle*
- *samisk språk og kultur skal være levende og synlig i Trøndelag*
- *trøndersk idrett og kultur er sterk i topp og bredde, og god på mangfold, frivillighet og arrangement*
- *det kulturbaserte næringslivet er velutviklet*

- aksen Stiklestad-Nidarosdomen er en godt utviklet symboltung bærebjelke i et samlet Trøndelag

Den kulturelle grunnmuren omfatter den mangfoldige aktiviteten på kultur- og idrettsfeltet lokalt. Mye utøves i frivillige lag og organisasjoner som tilbyr en stor bredde av aktivitetsmuligheter, men også gjennom blant annet folkebibliotek og kulturskoler. Bevisst tilrettelegging fra det offentliges side er viktig. Det kan dreie seg om arenaer som kulturbygg og idrettsanlegg, tilgang til kunnskap og ordninger som understøtter deling av erfaring og kompetanse, utover ren økonomisk støtte.

I tillegg til storbyens brede tilbud av profesjonell kunst og kultur, skal kulturbygg med regionale funksjoner gjøre det mulig å tilby et bredt spekter av konserter og forestillinger i rimelig nærhet til de fleste av fylkets innbyggere. Her vil også lokale, profesjonelle aktører få vekst- og utviklingsmuligheter.

Trøndelags historie og rike kulturarv bidrar til bygging av steders identitet og gir innbyggerne forankring og tilhørighet. Kulturarven er en viktig ressurs for både kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping.

Trøndelag utgjør den største delen av det sørsamiske området. Utvikling av samisk språk og kultur er viktig for det samiske samfunnet, og god kjennskap til samiske forhold i den øvrige befolkningen er vesentlig for utvikling av Trøndelag som samisk område.

Kunst og kultur gir innbyggerne «noe å leve for», men kan også gi «noe å leve av». Kulturbasert næringsliv omfatter i liten grad virksomheter med et høyt antall arbeidsplasser og store inntekter, men styrken er at aktiviteten kan drives overalt i fylket.

Kulturbasert næringsliv omfatter virksomheter som gir arbeidsplasser i fjellbygdene, ytterst på kysten og ellers der næringslivet for øvrig har begrensede muligheter¹⁰.

«Balansekunst – Kulturstrategi for Trøndelag 2019- 2022" ble vedtatt i fylkestinget i juni 2019. Strategien bygger på Trøndelagsplanens mål og delmål. I arbeidet med strategien er også Kulturdepartementets meldinger og utredninger reflektert og lagt til grunn.

Hørg Musikkorps spiller konsert på Litjsten under Sagauka 2016

3.4 LOKALE FØRINGER

Kommuneplanens samfunnsdel

Planen skal ta stilling til de langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunesamfunnet som helhet og kommunen som organisasjon.

¹⁰ [Trøndelagsplanen 2019 - 2030](#) s. 6

Kommuneplanens samfunnsdel (vedtatt 21.10.09)¹¹ sier eksplisitt at Melhus skal være en kulturkommune.¹² Kapittel 3 omhandler blant annet fritid, der følgende delmål og strategier er vedtatt:

Barn og unge
Delmål: Melhus kommune skal være en kulturkommune. Gjennom ulike aktiviteter skal det legges til rette for god livskvalitet for alle. Melhus kommune skal i samarbeid med frivillige organisasjoner tilby varierte fritidstilbud.
Strategier
3.3.1: Kommunen skal utvikle samarbeidet med skoler, barnehager, næringsliv og frivillige organisasjoner.
3.3.2: Melhus kommune skal bidra med tilrettelegging for store fellesanlegg for kultur og idrett, i tillegg til små anlegg ved hver skole eller samfunnshus
3.3.3: Skolene skal fungere som en møteplass i lokalsamfunnet for alle aldersgrupper.
3.3.4: Det skal legges til rette for rusfrie fritidsaktiviteter.
3.3.5: Melhus kommune skal legge til rette for at det frivillige arbeidet blant barn og unge styrkes, blant annet satse på natteravner og synlige voksne der barn og unge ferdes.

Voksne
Hovedmål: Melhus kommune skal være en god kommune å bo i. Kommunen skal ha et spesielt fokus på tjenestetilbudet knytta til vanskeligstilte voksne og familier og mennesker med spesielle behov. Det skal legges vekt på forebyggende arbeid og å komme tidlig inn og å gi et helhetlig tilbud til de som trenger spesiell hjelp.
Delmål: Melhus kommune skal være en kommune som tar hensyn til alle innbyggere i ulike livsfaser, alder og funksjonsnivå i sin planlegging av kulturtiltak og helsefremmende arbeid.
Strategier
3.6.1: Innbyggere som har behov for ledsagere, assistenter for aktivt å kunne delta, må få tilgang til slike tjenester etter behov, uten at dette medfører ekstra kostnader for den enkelte som umuliggjør deltakelse.
3.6.2: Biblioteket skal styrkes og tilrettelegges som en viktig møteplass og kultur- og kunnskapsformidler for innbyggerne.

¹¹Melhus kommune 2019

¹²Ibid:12

3.6.3: Det skal støttes opp om det viktige frivillige arbeidet som gjøres i kommunen for å opprettholde viktige fritidstilbud for befolkningen

3.6.4: Bidra til å rekruttere ildsjeler inn i frivillig arbeid.

Eldre

Delmål: Gi et godt aktivitetstilbud til eldre. Ha aktive, engasjerte eldre som tar ansvar for egen helse, tar del i utvikling av lokalsamfunnet og deltar i frivillig arbeid.

Strategier

3.8.1: Bygge opp om frivilligsentralens arbeid som kulturformidler i mange eldres hverdag.

3.8.2: Videreføre og utvikle tilbud som "Den kulturelle spaserstokken".

3.8.3: Legge til rette for og støtte opp om sosiale arenaer, lokale møteplasser og aktiviteter for eldre.

3.8.4: Stimulere til å realisere ubenyttede menneskelige ressurser hos seniorer for arbeid rettet mot eldre.

3.8.5: Legge til rette for at seniorer kan benytte seg av døgnåpne tjenester og ny teknologi.

I tillegg kan kapitlene som omhandler lokaldemokrati og brukermedvirkning, folkehelse og livskvalitet, næring, bolig- og tettstedsutvikling også knyttes til kulturfeltet. Kultur er deltagelse, kultur er yringer, kultur genererer helse¹³ og mestring, kultur genererer næringsvirksomhet, og kultur er et verktøy for samhold, samvær, samfunn og identitet. Alt dette kommer på toppen av kulturens egenverdi og særegne kvaliteter.

Melhus kommune gjennomførte to større prosjekter i 2022, hhv. "Veivalg for helse og velferd" og strategisk plan for tverrfaglig arbeid for barn og unge." Kulturplanen bør sees i sammenheng med disse.

Veivalg for helse og velferd

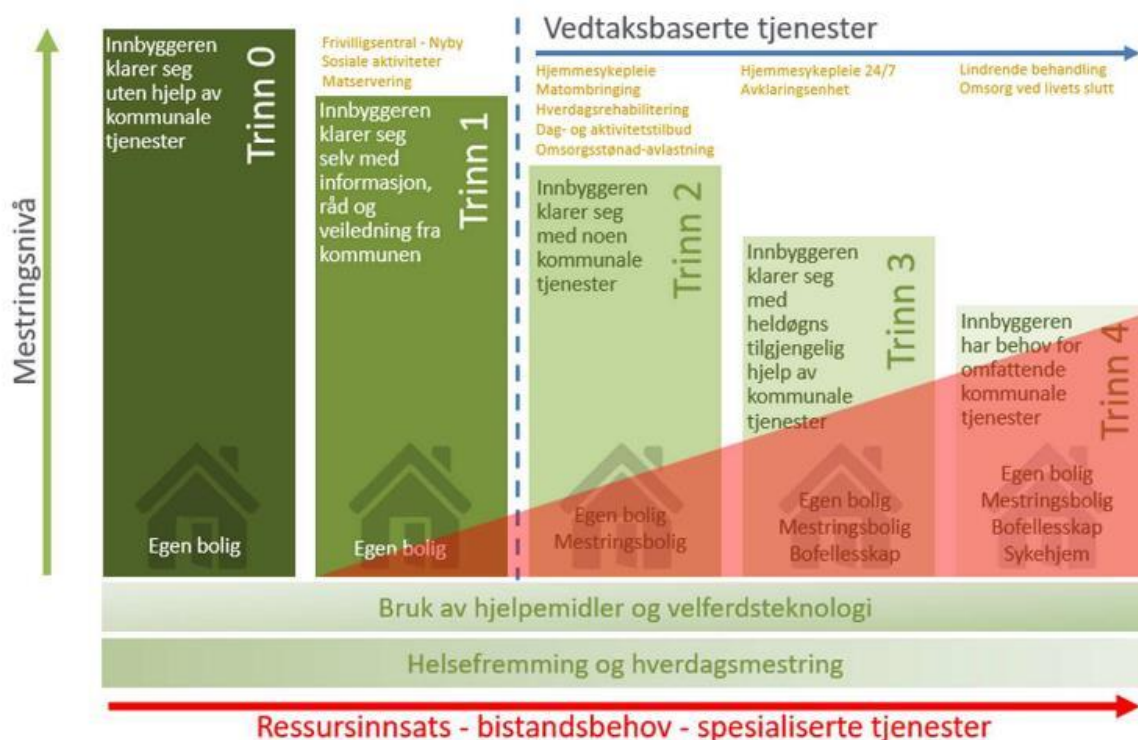
Dette prosjektet er gjennomført for å få en oversikt over organisering og dimensjonering av helse- og omsorgstjenester i årene som kommer. Prognoser viser at kommunen, som landet for

øvrig, vil ha en økende grad av mennesker som trenger helse og omsorgstjenester, mens det blir færre til å utøve tjenestene. Det forventes at innbyggere selv tar mer ansvar for seg selv. Kommunen har derfor ønsket å rette innsatsen mot helsefremming og forebygging, for å kunne utsette eller redusere behovet for helse- og omsorgstjenester. Mestringstrappa ble vedtatt av kommunestyret

¹³ [WHO \(2019\)](#)

22.03.22. For kulturfeltet sin del så er trappetrinn 0 og 1 spesielt interessante. På disse trinnene greier innbyggeren seg uten helsehjelp fra det offentlige. Kunst og kulturopplevelser kan bidra til å bedre helse hos den enkelte, og kan også være opplevelser man utfører sammen med andre i sosiale sammenhenger. I beskrivelse av trinn 0 og 1 står det i prosjektrapporten at "kommunen, (men også frivillige, organisasjoner og private aktører) bidrar med informasjon, råd og veiledning slik at innbyggeren opplever økt mestring. På disse nivåene ligger også lavterskeltilbudene fra kommunen og øvrige aktører." Tjenesten fritidskontakt er vedtaksbasert, og personer som innvilges det fyller bestemte kriterier for å få det innvilget. Denne tjenesten hører hjemme først på trinn 2.

MESTRINGSTRAPPA MELHUS KOMMUNE - 2022

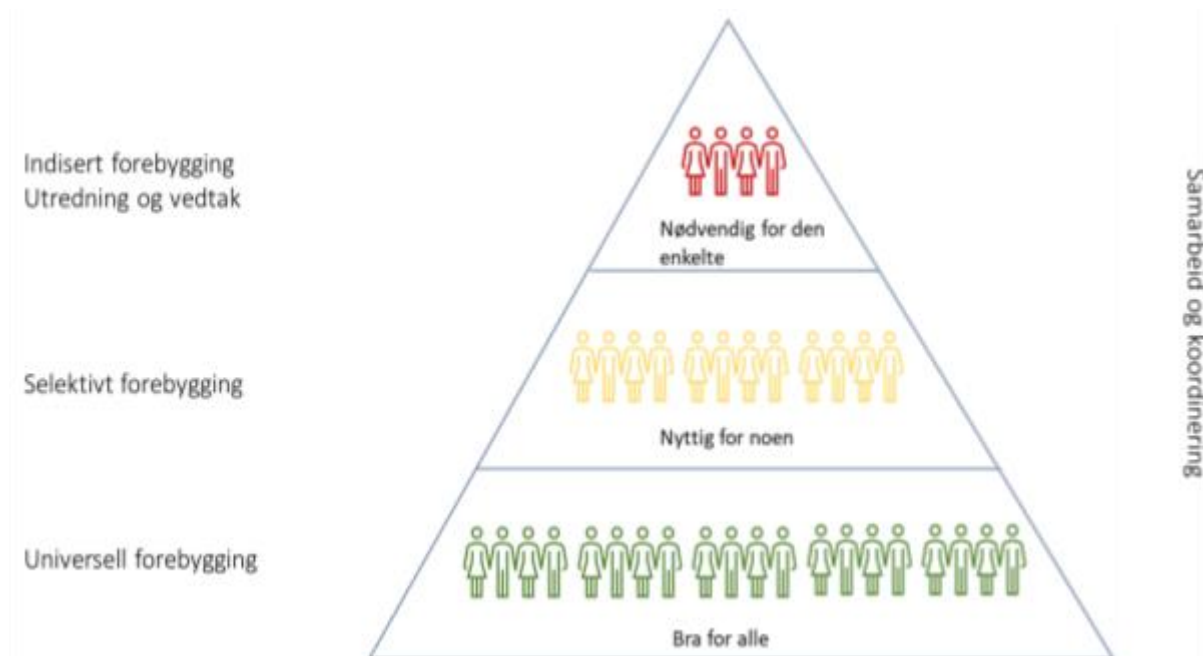
Strategisk plan for barn og unge

Planen er sektorovergripende og omfatter hhv. områdene oppvekst/ kultur og helse/ velferd.

Planen har til hensikt å styrke det tverrfaglige arbeidet og samordne tjenestene slik at barn, unge og deres foresatte erfarer sømløse tjenester. Det er beskrevet at kommunen skal styrke tidlig innsats og forebyggende arbeid slik at barn og unge får rett hjelp til rett tid. Kommunen ønsker med det forebyggende arbeidet å legge til rette for at barn og unge får en god oppvekst.

Kommunens mål er at flest mulig av innbyggerne skal befinne seg på grønt nivå. Helsefremmende aktiviteter som bidrar til å styrke folkehelse preger arbeidet på dette nivået. Ulike kulturtilbud, som retter seg mot alle innbyggere, samt fritidsklubber, kultur- og idrettstilbud, møtesteder og andre aktiviteter hører til på grønt nivå. På gult nivå finner vi tiltak som er rettet mot grupper eller enkeltpersoner med kjent eller forhøyet risiko for å utvikle problemer. Eksempler på dette nivået kan være spesielle gruppetilbud som rettes mot barn, unge og deres familier, der generelle tiltak på grønt nivå ikke er tilstrekkelig. På rødt nivå finner vi spesielle tiltak som krever vedtak, f. eks. fritidstiltak. I

de aller fleste tilfeller skal tiltak og innsats være prøvd ut på grønt og gult nivå, før man treffer tiltak på rødt nivå. Den strategiske planen beskriver i praksis at om vi legger til rette for gode liv på grønt nivå vil det være helsefremmende for den enkeltes helse og mestring, og handler om hvordan vi innretter samfunnet slik at alle finner sin plass, kjenner sin identitet og kan oppleve engasjement og mestring. Tilbud innen kulturfeltet, samt arenaer og lokaler, vil i så måte være viktig og kan gi positive effekter på flere måter.

3.5 BÆREKRAFTSMÅLENE

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. I 2015 ble 2030-agendaen med de 17 bærekraftsmålene vedtatt av alle FN's medlemsland. Bærekraftsmålene ser miljø, økonomi og sosial utvikling i sammenheng. Disse kan betraktes som både internasjonale, nasjonale og lokale føringer på en og samme tid. Kommunestyret har i sak 100/17 (12.12.17) besluttet at FN's bærekraftsmål skal brukes som rammeverk ved neste rullering av kommuneplanens samfunnsdel.

Stortingsmelding nr. 40 «Mål med mening— Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030» konkretiserer de nasjonale målene Norge har satt seg for å oppnå klimamålene.

Regjeringen har bestemt at 2030-agendaen med bærekraftsmålene skal være det politiske hovedsporet for å ta tak i vår tids største utfordringer. Det betyr at bærekraftsmålene utgjør en overbygning for regjeringens politikk, både nasjonalt og internasjonalt. FN's medlemsland skal, med utgangspunkt i sine egne politiske mål, vurdere hvor de står og hva som må gjøres for å innfri bærekraftsmålene nasjonalt. Målet med meldingen er å sette bærekraftsmålene inn i en norsk kontekst for å gjøre de mest mulig relevante for norsk samfunnsnivå og næringsliv¹⁴.

¹⁴ Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2021:9

Kulturfeltet er høyst relevant for å nå bærekraftsmålene. Vi trekker her frem seks av bærekraftsmålene, med tekst hentet fra KS sin veileder for kulturpolitikk¹⁵, om hva kulturfeltet kan bidra med:

Demokrati og medborgerskap: «En av grunnskolens tverrfaglige temaer i den nye læreplanen er Demokrati og medborgerskap. Temaet skal gi elevene kunnskap om demokratiets forutsetninger, verdier og spilleregler, og gjøre dem i stand til å delta i demokratiske prosesser. Opplæringen skal gi elevene forståelse for sammenhengen mellom demokrati og sentrale menneskerettigheter som eksempelvis ytringsfrihet. Kulturfeltets primære begrunnelse ligger i grunnlovens §100, og defineres som å skape arenaer for frie ytringer. Kunstneriske og kulturelle ytringer gjennom kreative, symbolske uttrykk, er våre skjeve, romantiske, bekymrede, rare og provoserende refleksjoner rundt livet og det samfunnet vi lever i. De representerer et meningsmangfold vi må forholde oss til i et levende demokrati, og de trener oss i å leve i et uenighetsfellesskap. Kulturfeltet er dermed en av de sterkeste ressursene vi har når vi skal sette fokus på demokratiets kår og forutsetninger. I korpsset, orkesteret, bandet, i dansegruppen eller teatertruppen, må vi gjøre hverandre gode. Vi må alle ta ansvar for den helheten vi ønsker å være en del av. Vi er også høykompetente medborgere».

Mangfold, toleranse og inkludering: «Dersom vi skal oppnå mindre ulikhet er det viktig at vi kan sette oss inn i andres ståsted og forstå andres perspektiv. Å løfte frem og debattere kulturarven vår kan synliggjøre hvilke samfunnsstemmer som

har vært sterke og hvilke som har vært undertrykte. Dette kan fremme en sterkere bevissthet rundt hvordan vi fremover forholder oss til ulike samfunnsgrupper, raser og nasjoner. Kulturlivet skaper også arenaer for likeverdig deltagelse på tvers av ulikheter. Biblioteket er et eksempel på en åpen og gratis arena som formidler faglig og politisk nøytral kunnskap, og som legger til rette for debatt og menings-utveksling. Utallige kunstprosjekt, konserter, teater og andre uttrykk har vist at artister kan forenes på tross av ulike kulturer, tro og politiske meninger. De uttrykker seg, samskaper, og løfter hverandre med respekt og tillit. Den kraften som ligger i å møtes og uttrykke seg gjennom kunst og kultur er enorm, den binder oss sammen langt utenfor politikken og språkets rekkevidde».

Klima og miljøvennlig utvikling: «Gjenbruk av bygninger gir sirkulær økonomi, fordi man minimerer råvarebruken, gjenbruker materialer og avfall, og minimaliserer energiforbruket. Kulturminnevern-arbeid er dermed tett knyttet opp mot miljøvern og arbeid med bærekraft. Det som gjerne frontes som de største utfordringene innen bærekraft er de økonomiske og vitenskapelige. Men kunnskap og ressurser har vi mye av, så kanskje er realiteten at det er de etiske utfordringene som faktisk er de største? Hvordan *velger* vi å bruke kunnskapen og ressursene våre? Kunnskap gir oss oversikt over hvordan verden henger sammen, men vi trenger noe som setter oss i gir til å handle med en etisk

---

¹⁵ KS 2022

bevissthet. Kulturfeltet evner å belyse menneskets valg, og kultur berører følelsene våre med en slik styrke at vi i ytterste konsekvens kan endre våre verdimeslige holdninger».

Entreprenørskap og innovasjon: «Ordet innovasjon kan knyttes til prosesser som har som mål å skape noe kvalitativt nytt, for eksempel nye måter å tenke og jobbe på. Kulturfeltet knytter forbindelser mellom mennesker, verdener, ideer og tankesett gjennom sine arenaer. Her møtes, opplever, og samskaper vi på tvers av etnisitet, alder, yrke, posisjon osv. En kunstners hverdag handler ofte om å se flere løsninger, utfordre sannheter, og finne ulike perspektiver. Kulturlivet besitter dermed både tankesett og arbeidsmetoder som fremmer et innovativt samfunn».

Dannelse og utdanning: «Kulturfeltet er i seg selv en arena for å lære å lære, å vurdere seg selv, og å jobbe for å nå et mål. Det er også en arena for å lære seg samspill med andre, og å være en del av noe som er større enn seg selv. Kulturfeltet utfordrer og aktiviserer ulike deler av sansesystemet vårt, det visuelle, det taktile, auditive osv. Dette gjør oss i stand til å ta inn over oss verden med større bevissthet. Kulturuttrykkenes symbolikk utfordrer oss også til å reflektere over det vi opplever, og gjøre oss opp våre egne tolkninger. Denne prosessen bidrar til både meningsdannelse og verdidannelse».

Folkehelse: «Kunsten uttrykker mer enn hva ord kan formidle, den berører vårt innerste, våre emosjoner og relasjoner. Deltagelse i kulturlivet gir arenaer for samhold og fellesskapsfølelse, kunsten gir kanaler for å uttrykke og motta følelser, og den gir rom for å oppleve mestring, trygghet og styrke. I tillegg påvirker for eksempel musikk områder i hjernen som styrer blodtrykk, språkferdigheter, motoriske ferdigheter osv. I kulturarven finner vi identitet og tilhørighet gjennom å se oss selv i en større sammenheng. Kultur påvirker dermed både vår mentale og fysiske helse».

4. KULTURBEGREPET

Selve begrepet *kultur* har gjennom historien hatt mye ulikt meningsinnhold. Da vi startet arbeidet med en kulturplan for kommunen, var begrepsavklaringen et viktig premiss for planens innhold og avgrensninger. Tidligere har man i kulturpolitisk sammenheng brukt en sosialantropologisk forståelse av kulturbegrepet, hvor kultur ble tilnærmet lik all menneskelig aktivitet. Begrepsforståelsen ga lite avgrensninger og avklaringer, og var i seg selv nærmest udefinerbar.

I den første kulturmeldingen som kom på 1970-tallet la man *det utvidete kulturbegrepet* til grunn. Dette kulturbegrepet var en depresisering mer enn en presisering av begrepet, og innlemmet blant annet både ungdomskultur, folkelig kultur og idrett. I Kulturutredningen 2014 er det omtalt som et politisk-administrativt sektorbegrep, og derfor også et verdibegrep.

Det beskriver uttrykksformer, praksiser og institusjoner offentlige myndigheter oppfatter som støtteverdige. På et symbolsk plan kan slik støtte til kulturelle uttrykksformer fra storsamfunnets side sees som en anerkjennelse av sosio-kulturelle livsformer uttrykksformene er forbundet med.¹⁶

Ingeborg Lyche, Norsk Kulturråds første direktør, omtalte det utvidete kulturbegrepet slik:

Et utvidet kulturbegrep omfatter både det 'tradisjonelle' området: litteratur, kunst og kulturvern, ungdomsarbeid og idrett, men dertil også skapende fritidsvirksomheter som kan gi utfoldelse av egne anlegg og interesser.¹⁷

Fra den første kulturmeldingen og fram til de siste kulturmeldingene, har kulturbegrepet endret seg mot å bli et mye mer definert og tydelig begrep. Den statlige kulturpolitikken er per i dag avgrenset til *ytringskulturbegrepet*, som Enger-utvalget lanserte. I Kulturutredningen 2014 beskrives begrepet slik:

Når kulturbegrepet avgrenses på denne måten, viser det ikke lenger til en altomfattende dimensjon ved samfunnet, men til et eget praksisfelt i samfunnet, og det er dette vi vil kalle ytringskultur. Nærmere bestemt kan ytringskulturen sies å ha to bestanddeler: På den ene siden viser begrepet til virksomheter som dreier seg om formidling, vern og videreføring av materiell og immateriell kulturarv. Dette omfatter museums-, arkiv- og bibliotekvirksomhet samt andre former for kulturvernvirksomhet. På den andre siden viser ytringskultur til det som i vid forstand kan kalles kunstneriske virksomheter. Dette omfatter produksjon og utøvelse av musikk, scenekunst, litteratur, visuelle kunstarter og film, tv, video og dataspill. Ytringskultur viser til den profesjonelle og ikke-profesjonelle utøvelsen av disse uttrykksformene og til formidlingsaktiviteter og opplæring og utdanning som er knyttet til uttrykksformene. Det viser også til det å tilegne seg slike kulturuttrykk som publikummer. Det er totaliteten av disse aktivitetene og kommunikasjonsprosesser som oppstår på grunnlag av dem, vi sikter til med begrepet ytringskultur.¹⁸

I et innlegg under Kulturrådets årskonferanse i Bergen i 2013, uttalte daværende leder for Kulturrådet det slik:

Utvalget lanserte dermed begrepet ytringskultur, som viser til kunstneriske verk og ulike kulturelle produkter og gjenstander, og også til kommunikasjonsprosessene som oppstår rundt verkene og gjenstandene, og som utgjør et viktig grunnlag for mange former for sosialt liv.

«[...] en periode samlet jeg på avisoverskrifter om [det utvidede kulturbegrepet]. Her er et utvalg:
Skole er kultur; vannkraft er kultur; poteten er kultur; knivsliping er kultur; østerdalsnaturen er kultur. I sistnevnte tilfelle er ringen sluttet til det meningsløse – naturen er altså blitt kultur. Slik det er i bruk i Norge i dag, kan ordet altså bety alt og dermed ingenting (og egentlig trenger vi dermed bare ett departement: Kulturdepartementet)[...].»

Yngve Slettholm, leder i Norsk kulturråd fra 2012-2015 i Ballade 14.11.2013

¹⁶ NOU 2013:4 s.58

¹⁷ Lyche 1984:156

¹⁸ NOU 2013:4 s.58

Kulturaktivitetene gir arenaer for tilhørighet og sosialt fellesskap, og de gir oss opplevelser og muligheter til utvikling som menneske og samfunnsdeltaker. Og ikke minst gir kulturaktiviteter skoloring til deltakelse i det uenighetsfellesskapet som er en forutsetning for et fungerende demokrati.¹⁹

I KS sin strategi og tiltaksplan for kulturfeltet forklares hvorfor kultur er ytringer på følgende måte:

En ytring er en form for kommunikasjon, og det er nettopp det kunsten gjør, den kommuniserer. De kunstneriske ytringene gir oss ikke sine budskap med to strek under svaret, kunsten kommuniserer gjennom en symbolikk som fordrer at vi må reflektere og tolke selv. Kunsten er våre skjeve, romantiske, bekymrede, rare og provoserende refleksjoner rundt livet og det samfunnet vi lever i. Kunsten evner med sin symbolikk, estetikk og kreativitet å treffe hjertene våre, derfor virker den så sterkt på oss. I og med at kunsten er symbolsk og ikke direkte, gir den oss et rom for ytringsfrihet. Dette er også kjernen i kulturfeltets formål, selv om feltet også skaper en rekke andre viktige samfunns-effekter.²⁰

Hvordan bruker vi ordet **KULTUR** i kulturpolitikken

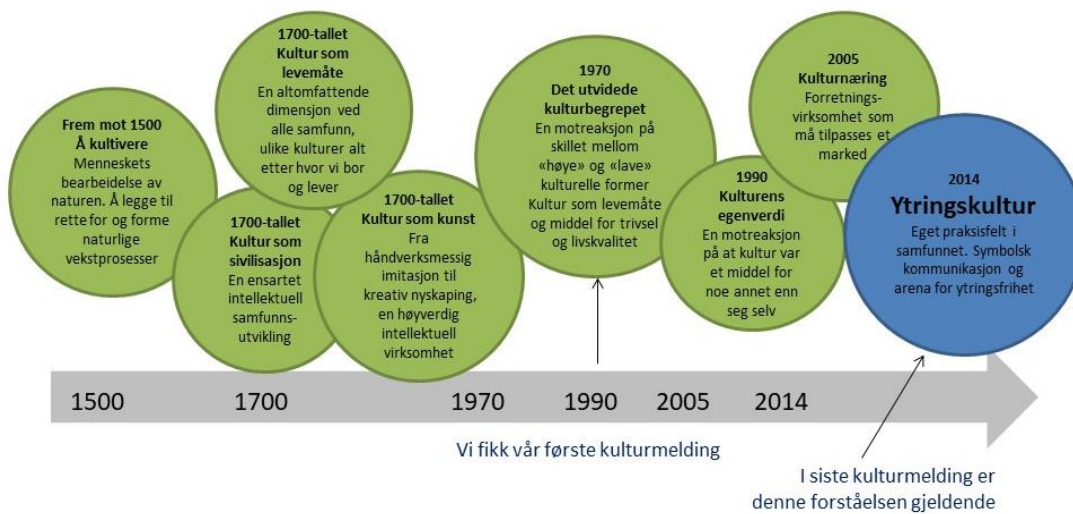

Fig. 1: Norsk kulturutvikling/Line Anni Solbakken

¹⁹ Slettholm 2013

²⁰ KS 2021:12

²¹ KS 2021:11

I arbeidet med kulturplan for Melhus kommune har det vært et naturlig valg å legge ytringskulturbegrepet til grunn for planarbeidet. Kommunen har fra tidligere en idrettsplan, friluftspan, samt en egen kulturminneplan med en tilhørende formidlingsplan. Valget begrunnes med at det skaper samsvar mellom de ulike forvaltningsnivåene, den forenkler forståelsen for *hva* kulturfeltet er, og tydeliggjør rammene for hva vi arbeider med. Fra Enger-utvalget sin side er begrepsdefinisjonen også ment å gi praksisfeltet krav på politisk støtte i kraft av dets særegne kvaliteter.²²

Vi kan grovt sett dele kulturfeltet inn i to:

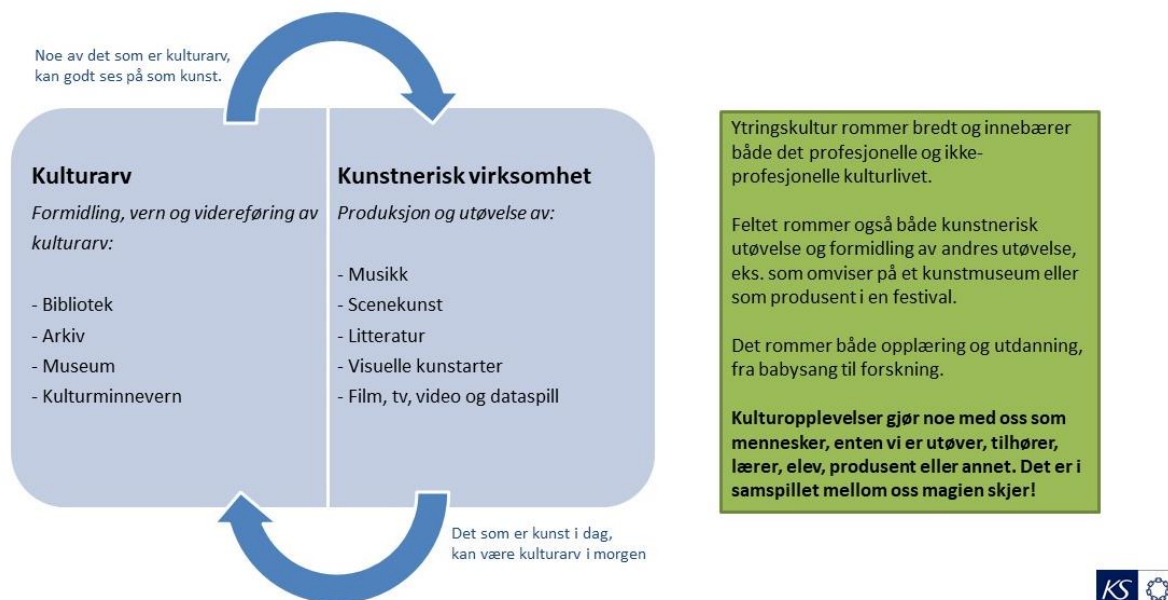

Fig 2: KS 2020

En annen snubletråd i begrepssammenheng er hvordan vi bruker begrepene kunst og kultur om hverandre. Statens og kommunenes rolle er å føre en kulturpolitikk og en forvaltning, men uten å berøre kunstens innhold. Som det står i *stortingsmeldingen Kulturens kraft – kulturpolitikk for framtida*:

²² NOU 2013:4 s.62

Prinsippet om armlengdes avstand er blitt omtalt som kulturpolitikens grunnlov og peikar grunnleggjande sett på den oppfatninga at kunsten må vere fri. Armlengdsprinsippet representerer dermed idealet om kunstnarisk fridom. Prinsippet har samanheng med at demokratiske statar har behov for å hindre at staten som maktorgan utøver press, sensurerer eller skeivfordeler ressursar til kunstnarar. På denne måten dreier prinsippet seg òg om å sikre ytringsfridom og eit mangfald av kulturytringar. Armlengdsprinsippet handlar ikkje berre om å sikre ein nødvendig avstand til politiske interesser. Det handlar òg om å sørge for at organiserte interesser ikkje påverkar utøving av det frie kunst- og kulturfaglege skjønnet.²³

Performance-gruppa Dvell. Her med Kyrre Laastad, Neil Davidson og melhusbygg og skuespiller Frode Eggen. Foto: Anne-Line Bakken.

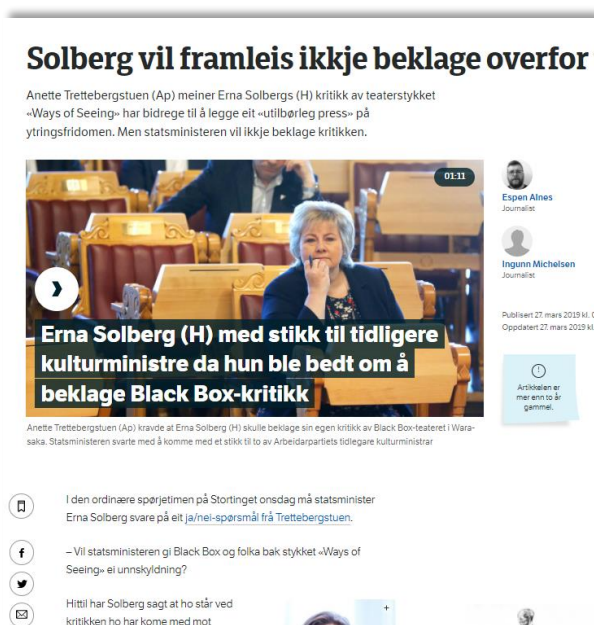
5. EN ARMLENGDES AVSTAND – GRUNNLOVEN I KULTURPOLITIKKEN

Hva innebærer armlengdes avstand-prinsippet?

Prinsippet om en armlengdes avstand, ofte omtalt som selve grunnloven i kulturpolitikken, er relevant både for en kommuneadministrasjon og det politiske nivået som står for bevilgninger og prioriteringer. Hvem får tilskudd, og hvem får det ikke? Hvilke vurderinger legges til grunn? Er det først til mølla-prinsippet, er det hva en politiker selv liker av uttrykk som avgjør, eller makter man å se et helhetsbilde og utøve en overordna kulturpolitikk? Er det enkeltpersoners private kunstsyn og/eller smak som praktiseres, eller har man med seg overordnede føringer i ryggsekken? Dette plandokumentet er ment å være et verktøy for både administrasjonen og politiske organ for å nettopp kunne føre en helhetlig kulturpolitikk og forvaltning slik at vi ivaretar både det grunnleggende armlengdeprinsippet og andre nasjonale og lokale kulturpolitiske mål. Føringer fra politisk nivå skal ikke berøre de kunstneriske valgene kunstnere og kunstinstitusjoner tar. I ytterste konsekvens vil dette kunne føre til sensur og udemokratiske maktforskyvninger i samfunnet vårt. Kunst har en rolle som både meningsdanner og meningsutfordrer. I et demokrati vil kunsten representere et uenighetsfellesskap, og være en arena for frie og mangfoldige ytringer. Derfor er det essensielt at politikere holder en armlengdes avstand til kunsten.

²³ Kulturdepartementet 2018:37

Slik kulturmeldinga drøfter²⁴, vil man også oppleve spenningsforhold mellom kunstnerisk og kulturfaglig frihet og andre legitime politiske mål. Når vi som kommune er produsent eller arrangør, tar vi valg om hva vi gir plass. Sagauka og andre enkeltstående arrangement i kommunens regi er eksempler på dette, og refleksjon og debatt om frihet versus mål er da særlig relevant.

Skjermdump fra nrk.no, publisert 27.mars 2019

folkevalgte i rolleforståelse og grunnleggende prinsipper i kulturpolitikk. Da sikrer man i større grad at reell ytringsfrihet.

Hvordan sikre armlengdes avstand-prinsippet?

Skolering av folkevalgte og dermed økt rolleforståelse og bevisstgjøring er som nevnt ett verktøy for å ivareta prinsippet. Videre er det vesentlig hvordan man legger opp forvaltningen av de økonomiske stimuleringsmidlene. De fleste kommuner har søkbare kulturfond. Da er det gjerne politisk vedtatte retningslinjer som ligger til grunn. Selve tildelingen ut ifra disse retningslinjene bør da ligge på administrativt nivå, og ikke politisk. Da sikrer man at politikere ikke har direkte berøring med de kunstneriske uttrykkene.

En kommune kan videre stimulere bestemte grupper eller uttrykk ved å lyse ut prosjektmidler. Det er relevant hvis man ønsker å styre kulturpolitikken i bestemte retninger, eller effektivere bestemte prioriteringer og/eller satsningsområder. Det bør da ligge en helhetlig kulturpolitikk til grunn.

Dette innebærer at en kommune også bør ha en bevisst eierstrategi. Dette kan bli relevant i framtida her i Melhus den dagen det blir etablert en ny kulturarena. Skal kommunen være eneste eier?

²⁴ NOU 2013:4 s.87f

Største eier? Hvordan skal kommunen bruke eierskapet sitt? Hvilken driftsform skal arenaen ha? Hvilken strategi skal kommunen ha med bruk av prosjektmidler og tilskudd? Etc.

6. KULTURENS EGENVERDI OG NYTTEVERDI

Diskusjonen om kunstens egenverdi versus nytteverdi er et tema som stadig dukker opp blant kunstfagpedagoger, i utøvermiljøer og i kulturpolitiske fora. «Alle» er enige om at kultur og kulturpolitikk er viktig, men det er en langt mer krevende oppgave å konkretisere hvorfor det er viktig. I kulturutredninger og kunstmeldinger er det gjerne en instrumentell tankegang som dominerer; blant annet kunstens samfunnsrolle, kultur som samfunnsskapende kraft, kultur som velferdspolitik, kultur som forutsetning for demokratiet etc. etc.

I 2015 arrangerte Kulturrådet en jubileumskonferanse om verdien av kunst og kultur. Under og i etterkant av konferansen oppstod det debatt om diskursen rundt egenverdi og nytteverdi. Både det utøvende kulturfeltet og kunstpedagogikken opplever stadig å måtte legitimere sin egen praksis og eksistens, og det er krevende for de på innsiden å formidle nettopp verdien. Noe av forklaringen ligger i dette med mangelen på målbare parametere, samt at man har utfordringer med et felles forståelig språk. Ikke alle utenfor kunstfaglige- og kunstpedagogiske miljøer kjenner innholdet i begreper som dannelse, erkjennelse, persepsjon, eksistens og estetikk. Og langt ifra vekter vi heller ikke disse verdiene likt. Både kulturutredningen og meldingen *Kulturens kraft – Kulturpolitikk for fremtida* peker på at det ikke har vært formulert en tydelig filosofi som forklarer hvorfor kulturpolitikken er så viktig, og hvorfor det er nødvendig å heve statusen til dette politikkområdet.²⁵ Meldingen konkluderer med at:

Målet om å skape kunst- og kulturuttrykk av ypperste kvalitet må ligge til grunn for kulturpolitikken. Den samfunnsbyggjande krafta i kulturen er sideverknader og meirverdi av dette. Men det at kunst- og kulturuttrykk har kraft i seg sjølv, gir ikkje åleine tilfredsstillande svar på kvifor samfunnet skal prioritere kulturverksemd framfor andre formål. Svara på dette er heller å finne i kulturverksemd som grunnlag for demokratiutvikling, sosiale fellesskap og økonomisk verdiskaping.²⁶

Altså ligger det her en erkjennelse av at kunsten og kulturens egenverdi i seg selv er et mål, men likevel ikke et tilstrekkelig et. Det er også et betimelig spørsmål om dikotomiene egenverdi og nytteverdi er hensiktsmessige, og om vi i det hele tatt kan snakke om enten eller. I en kommentar i Aftenposten 13. nov. 2015 tar Knut Olav Åmås opp dette temaet. Bakgrunnen er en større kulturpolitisk debatt som gikk i norsk offentlighet høsten 2015, som en reaksjon på eller forlengelse av debatten under norsk kulturråds konferanse. Åmås bemerker at man nesten aldri spør seg hvorfor vi trenger kunst og kultur, og hvilke verdier kulturen skaper ut fra funksjonene den har. Han mener kunsten blir irrelevant om man bare snakker om hvor «unyttig» kunsten må være og hvor avgjørende kulturens «egenverdi»

– Kunst- og kulturfagenes egenverdi – kunst- og kulturfagenes nytteverdi? Dette er to sider av samme sak; det ligger «nytte» i å tenke at vi skal utvikle «det hele mennesket»!

Ragnhild Skille, rådgiver Norsk Kulturskoleråd på kunstkultursenteret.no 15.07.2017

²⁵ Kulturdepartementet 2018:8

²⁶ Ibid.

er. Åmås argumenterer for at den mest fruktbare måten å snakke om kultur på, finnes midt imellom disse to innfallsvinklene, ved å se på funksjoner den har:

«Kunstens og kulturens funksjon når kvaliteten er på plass og kunsten og kulturen bare virker. Den får først verdi i enkeltmenneskers liv og i samfunnet. Når den er for noen. For dette er kunstens og kulturens kjerne: Den har med identitet å gjøre, hvem vi er og vil være. Og ikke er og ikke vil være, ved å stille kritiske spørsmål ved den samme identiteten. Den gjør det mulig for oss å se livet og virkeligheten skarpere, den skaper linjer og sammenhenger av forståelse eller det som det er vanskelig å forstå. Kunsten er både lim og lupe. Den får ting til å henge sammen – eller viser ved nærgranskning hvordan og hvorfor de ikke gjør det. Slik skaper kunsten verdier, slik er linjen fra estetikk til etikk. Kunsten er ikke «utsmykningen» i det offentlige rom eller «kulturinnslaget» som kommer til slutt på konferansen. For slikt er det lett å klare seg uten.²⁷

Åmås blir også møtt av kritikk fra blant annet Øyvind Varkøy,²⁸ men heller enn å konkludere om hvilken tilnærming som er mest «rett» og velge et standpunkt, er det mer på sin plass å åpne for alle innfallsvinkler til kunstens og kulturens verdi, og anerkjenne at debatten er ung og pågående. Den offentlige kulturpolitikken har favnet både egenverdi og nytteverdi, og dette er det også naturlig å viderebringe i lokalt kulturarbeid, både med profesjonelle og ikke-profesjonelle. Samtidig er det viktig å ha en refleksjon om de verdibaserte spørsmålene i fagfeltet vårt. Enger-utvalget kommenterer også at det noen ganger fremstår som at vektleggingen av kunsten og kulturens egenverdi er uforenlig med vektlegging av kunsten og kulturens samfunnsbetydninger, men de toner ned den betydningen de mener motsetningene har. De uttrykker at svaret på spørsmålet om hvorfor samfunnet skal prioritere støtte til kulturaktiviteter på bekostning av andre formål er noe man må komme fram til gjennom analyser av kulturvirksomhetenes faktiske og potensielle samfunnsbetydninger.²⁹ Samtidig vet vi også at kulturpolitikk er det politiske området det er forsket minst på, og man har begrenset tilgang på systematisk og spesialisert kunnskap å støtte seg på.³⁰

Et kjennetegn ved yringskulturbegrepet er at det representerer virksomhet som har et ekspressivt grunnformål, altså det er noe man ønsker å uttrykke og formidle. Hovedformålet til kulturuttrykk ligger da i interessen for innholdet og kvaliteten i uttrykket. Interessen for det ekspressive er overordna det man ellers måtte ønske å oppnå av samfunnsvirkninger, jfr. Kulturutredningen 2014. Publikum oppsøker ikke kunst og kultur primært for å bli bedre samfunnsborgere, bidra til integrering, styrke den sosiale kapitalen etc. De gjør det for å få en estetisk erfaring, å bli opplyst eller underholdt.³¹

---

²⁷ Åmås 2015

²⁸ Varkøy 2015

²⁹ NOU 2013:4 s.63

³⁰ Ibid. s. 43

³¹ Ibid. s. 63

Kvalitetsaspektet vil hele tiden komme tilbake når vi snakker om kunstens sidevirkninger. Både enkeltverk og kunstneriske strømninger kan lede til politiske endringer. Men da er det en forutsetning at mange mennesker oppfatter nettopp de kunstneriske kvalitetene. I Kulturutredningen 2014 problematiseres spørsmålet om kunst og kultur kan ha en planlagt samfunnsvirkning, og Enger-utvalget advarer mot å ha en instrumentell agenda myntet på bestemte grupper. Ikke for å legge mindre vekt på å gi barn, eldre, kulturelle minoriteter og personer med nedsatt funksjonsevne tilgang på kunst og kultur, men fordi «Det er derimot grunn til å være kritisk til tendensen til at kulturtilbud rettet mot disse gruppene baseres på pedagogiske og terapeutiske ambisjoner snarere enn på disse publikumsgruppens ekspressive interesser».³² Man ser oftere motiver i form av sosial- eller helsepolitisk forebygging og integrering når det gjelder tilbud rettet mot barn, unge og innvandrere enn for tilbud til den voksne majoritetsbefolkningen. Man kan se det som en urimelighet at kulturtilbud for utvalgte grupper baseres på sidevirkninger heller enn at dette publikummet også har et ønske om kulturopplevelser av høy kvalitet. Da ender man fort opp med å nedvurdere disse gruppene som publikum.

Bildet "Don't look", akryl på lerret av Ragnhild Engan. Engan er opprinnelig tydaling, men bosatt i Melhus. Hun har blant annet utdanning innen illustrasjon og grafisk design, og har jobbet på galleri og rammeverksted i en årrekke, samtidig som hun har drevet med billedkunst og illustrasjon siden tidlig på 2000-tallet.

7. KUNSTENS SAMFUNNSROLLE

Et viktig mål for kulturpolitikken i etterkrigstiden var å gjøre kunst- og kulturuttrykk tilgjengelig for allmenheten, og ikke bare innbyggere i byer eller den delen av befolkningen som var mest bemidlet. Et eksempel på dette var opprettelsen av Riksteatret i 1948, som vi fortsatt er godt kjent med i Melhus kommune. Det ble opprettet ved lov, med det formål å: «å fremja arbeidet med å føra dramatisk kunst ut til folket i bygd og by og på andre tenlege måtar å auka kjennskapen til god dramatisk kunst.»³³

Kunst og kultur fikk en rolle i nasjonsbygginga etter 2. verdenskrig. Det skulle gjøre oss bedre rusta mot ideologiske bevegelser som man hadde sett i årene forut, man ønsket å utjevne tilbudet innen utdanning, kunst- og kulturtilbud og velferdsgoder som hadde vært skjevfordelt mellom by og land, kulturpolitikken skulle formidle åndelige verdier og støtte opp under demokratiske handlinger. Det var også en løsning på det man kalte «fritidsproblemet», utløst av kortere arbeidsuke og stor arbeidsledighet.³⁴

³² Ibid. s. 64

³³ Lov om Riksteatret, 13. desember 1948

³⁴ Jfr. Se Meld. St. 8 (2018–2019) Kulturens kraft — Kulturpolitikk for framtida s. 30

Med dette som bakteppe initierte staten en større utbygging av et apparat som distribuerte et kulturtilbud for hele landet. I tillegg til Riksteateret etablerte man også Rikskonsertene, Riksgalleriet, Bygdekinoen, Statens bibliotektilsyn, Norsk filminstitutt, Den norske Opera og Norsk kulturråd. Det ble også satset tungt på bygging av infrastruktur som samfunnshus, ulike forsamlingslokaler og idrettsanlegg.

Tanken om at kunst og kultur har en betydelig samfunnsverdi, er altså ikke av nyere dato. Kunstens samfunnsrolle er viet betydelig oppmerksomhet i de siste kulturmeldingene og kulturutredningen 2014. I etterkrigstiden har det oppstått en konsensus rundt kunst og kultur som en offentlig velferdsoppgave, der forskningen framholder at kulturpolitikken har utviklet seg langs to hovedlinjer. Den ene linjen handler om forsvar og spredning av «høykultur», den andre handler om det sosiokulturelle, altså de sosiale, miljømessige og lokale aspektene ved kulturen.³⁵ Ved årtusensskiftet var det lokale forvaltningsnivået preget av det utvidete kulturbegrepet, den lokale egenaktiviteten og kulturens samfunnmessige ringvirkninger (jfr. den sosiokulturelle linjen). På statlig nivå har den profesjonelle kunsten og kvalitetsmålet vært mest vektlagt, og politikken har også beveget seg fra en proteksjonistisk holdning ovenfor nasjonal kultur og identitet til en mer sjangerlikestilt holdning der for eksempel støtteordninger for jazz, rock og tilgrensende sjangre er etablert. Utviklingen har fortsatt mot et uttalt mål om å motvirke sjangerdiskriminering i kulturpolitikken. Samtidig har nasjon og nasjonal identitet gått fra å være en vesentlig del av kulturpolitikken legitimering til å bli problematisk. Globalisering og transnasjonale kulturelle prosesser ble omdefinert fra trusler til kilder til kreativitet og utvikling.³⁶

7.1 KULTUR OG DEMOKRATI

Et tema innenfor diskursen om kulturens samfunnsverdi som er uunngåelig, er kulturens rolle for demokratiet. I kapittelet om kulturbegrepet beskriver Kulturutredningen 2014 ytringskulturbegrepet som «en interaktiv utveksling av ideer, verdier og følelser mellom mennesker som utspiller seg på bestemte kommunikasjonsarenaer og møtesteder». Beskrivelsen kan mer eller mindre sidestilles med det vi i dagligtale kaller det «offentlige rom» eller bare «offentligheten». I dette offentlige rommet er det mange som deltar, og det er også mange del-rom. Ytringsfrihetskommisjonen beskriver samfunnet som et lappverk av offentligheter som ideelt sett er forbundet med hverandre i en overgripende stor samtale. Offentligheten beskrives gjerne som en samfunnsfære som har en rekke ulike forgreninger, eksempelvis vitenskapen, mediene, kirken og sivile organisasjoner. Globaliseringen har og ført til at transnasjonale offentligheter har økt. Kunst- og kulturvirksomhet ansees som en viktig del av det offentlige rommet. Både i form av å representere ulike deloffentligheter knyttet til kunstarter, sjangre, organisasjoner med mer, men også ved at kunsten bringer opp ulike temaer til debatt, og som blir en del av en nasjonal samtale.³⁷

Når kulturvirksomhet blir en viktig del av det offentlige rommet, blir det også en viktig del av demokratiet. Innen demokratiteori løfter man også frem en velfungerende offentlighet som en viktig

---

³⁵ NOU 2013:4 s.35

³⁶ ibid s.43ff

³⁷ ibid s 65

forutsetning for demokratiet. Kulturutredningen 2014 gjør rede for seks måter kunsten og kulturen bidrar til å fremme demokratiet.³⁸

1. Kulturvirksomheter tilfører samfunnet arenaer, både permanente, tidsavgrensede, og medierte arenaer.
2. Kulturvirksomheter bidrar til oppfyllelsen av ytrings- og informasjonsfriheten i samfunnet. Dette kan arte seg både som en utprøving og markering av ytringsfrihetens grenser, og ved at ytringsfriheten sees «som en positiv forpliktelse staten har til å sørge for at borgerne deltar i politikken og samfunnslivet på et velinformert grunnlag, gjennom å sikre dem tilgang til et bredt tilfang av informasjon, kunnskap og kunst- og kulturopplevelser».
3. Kulturvirksomheter har en rolle i dannelsesprosesser. Deltagelse i kulturvirksomheter kan ha en opplysende virkning, og vi kan tilegne oss perspektiver på den sosiale virkeligheten vi inngår i. «Kunstartene presenterer ikke minst ulike slag modeller av visse typer forløp, situasjoner og relasjoner. De foreslår dermed visse, kanskje uventede, perspektiver på disse. Slik inviterer de til refleksjon og innovasjon med stort etisk og praktisk-politisk potensial.»³⁹
4. Kulturvirksomheter som katalysatorer for meningsdannelsesprosesser. Kunsten kan utfordre og endre de virkelighetsoppfatningene som er grunnlaget for politikk. Dette kan for eksempel skje ved at marginaliserte grupper gjøres synlig for det politiske fellesskapet, og undertrykte grupper kan gis en stemme til å uttrykke sine ambisjoner og mål for fremtiden.
5. Deltagelse i kulturvirksomhet kan ha en siviliserende virkning. Kulturvirksomheter er en arena for såkalte «høyintensive» og «lavintensive» møter mellom mennesker. Lavintensive møter kjennetegnes ved at mennesker som møtes har ulik bakgrunn og interesser, og slike møter kan bidra til å fremme respekt og tillit mellom mennesker på tvers av sosiale, politiske og kulturelle skillelinjer.
6. Kulturvirksomheter bidrar til å skape og opprettholde uenighetsfellesskap. Noen demokratiteorier vektlegger konsensus som et mål, mens andre hevder at politikken bør legge til rette for konfrontasjon mellom politiske meningsmotstandere, der motstandere kjemper om hegemoni men likevel anerkjenner opposentens rett til å gjøre det samme. Altså, interessekonflikter, men som utspiller innenfor siviliserte demokratiske rammer. «Å delta i et rikt og variert kulturliv innebærer at man tilvennes det å forholde seg til et mangfold av meninger og ytringsformer, inkludert meninger man er uenig i eller misliker. Slik bidrar de til uenighetsfellesskapet som må ligge til grunn for et fungerende demokrati».⁴⁰

7.2 KULTUR OG DELTAGELSE

I 2011 kom stortingsmeldingen *Kultur, inkludering og deltaking*. Visjonen for meldinga var «Ein inkluderande kultursektor er ein sektor der alle har like moglegheiter til deltaking og til å utvikle sine skapande ressursar, uavhengig av faktorar som sosioøkonomisk-, kulturell- eller religiøs bakgrunn eller funksjonsevne».⁴¹

³⁸ Ibid. S. 66

³⁹ NOU 2013:4 s. 66

⁴⁰ NOU 2013:4 s.67

⁴¹ Kulturdepartementet 2011.:8

Utgangspunktet er en erkjennelse av kultur som et viktig verktøy for et inkluderende samfunn, for meningsdannelse og for tilhørighet og sosial identitet. I tillegg er kultur, ved siden av arbeidsliv og skole, blant de arenaene som bidrar mest til utvikling av skaperevne og kompetanse.

Bildet «Forventning» av Jan Berg, akryl på lerret. Laget til Melhus kommune sin næringspris i 2022.

Jan Berg er utdannet typograf og startet sin egen grafiske virksomhet "Rosenborg Offset-trykkeri" i Trondheim i 1961. Bedriften hadde også i mange år lokaler på Sjøberg. Som yrkesaktiv har arbeidet hans bestått av typografi, form og farge. I dag er Berg pensjonert, men han har tatt med seg erfaringen og interessen fra typografiyrket inn i denne tilværelsen. Han jobber nå med å gi kunstneriske uttrykk gjennom billedkunst og skulpturer, og akvarellmaling er det uttrykket som fascinerer ham mest. Jan Berg har deltatt på en rekke kurs med anerkjente kunstnere i inn- og utland. Han har også bygget opp et billedgalleri og skulpturpark ved Våvatnet i Orkland.

Det er eit overordna mål for regjeringa å jamne ut økonomisk og sosial ulikskap og arbeide for eit inkluderande samfunn der alle kan delta. Eit sterkt og dynamisk kulturliv som manifesterer seg i eit mangfald av kulturuttrykk er ein sentral del av eit inkluderande samfunn. God kunst og kultur set dagsorden, bidreg til meningsdanninga i samfunnet og kan gi ei stemme til menneske som elles ikkje blir høyrte. Slik kan kunsten bidra til endring og inkludering i samfunnet. Deltaking i kulturaktivitetar er ein måte å høyre til samfunnet på. I det moderne samfunnet er personleg og sosial identitet sterkt knytt til deltaking i kulturaktivitetar. Som følgje av at kulturtilbod og kulturaktivitet har vorte ein meir sentral del av samfunnet og at fleire deltek, kan konsekvensane av utanforskap opplevast sterkare enn tidlegare. For menneske som står i fare for å falle utanfor på grunn av arbeidsløyse, sjukdom eller anna, kan deltaking i kulturlivet bidra til at ein ikkje opplever seg totalt ekskludert og vere med på å gi mening i kvardagen, betre sjølvkjensle og høgare livskvalitet. Kunsten og kulturen må difor vere open og inkluderande.⁴²

Retten til å delta i kulturlivet er også nedfelt i fleire internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til:

⁴² Kulturdepartementet 2011:7

Boks 2.1 Retten til å delta i kulturlivet

I FN sin konvensjon for menneskerettar heiter det at alle har rett til fritt å delta i kulturlivet i samfunnet, og ha glede av både kultur og vitenskap.

I UNESCO sin konvensjon om vern og fremje av eit mangfald av kulturuttrykk heiter det at kulturelt mangfald er eit karakteristisk kjenneteikn ved alle samfunn. Det blir streka under kor viktig kultur er for sosial samkjensle. Konvensjonen talar stort om verdien av kulturelt mangfald for å oppfylle menneskerettar og realisere grunnleggjande fridommar. Den minner samstundes om at eit kulturelt mangfald som får utfalde seg i eit klima med demokrati, toleranse, sosial rettferd og gjensidig respekt mellom folk og kulturar, er ein absolutt føresetnad for fred og tryggleik på lokalt, nasjonalt og internasjonalt plan.

I FN sin konvensjon om rettane til menneske med nedsett funksjonsevne heiter det at menneske med nedsett funksjonsevne har rett til å delta i kulturlivet på lik line med andre. Regjeringa arbeider med ein proposisjon om ratifisering av konvensjonen.

I FN sin konvensjon om barnerettane står det at barn har rett til kvile, fritid og leik, og til delta i kunst og kulturliv. Vidare står det at barn som tilhøyrrer ein minoritet eller eit urfolk har rett til, saman med andre i si gruppe, å nyte godt av sin kultur, religion og eige språk. Konvensjonen understrekar også psykisk og fysisk utviklingshemma barn sine rettar til rekreasjon for å oppnå best mogleg integrering og individuell utvikling.

Rammekonvensjonen for vern av nasjonale minoritetar seier mellom anna at partane skal skape dei føresetnadane som trengst for at personar som tilhøyrrer nasjonale minoritetar blir sikra effektiv deltaking i det kulturelle, sosiale og økonomiske liv og i offentlege saker, særleg dei som angår minoritetane sjølve.

ILO-konvensjon nr. 169 og Grunnlovas § 110a gir det samiske urfolket ein særleg rett til å tryggje og utvikle sin kultur, språk og samfunnsliv.

Fig 3: Fra Meld. St. 10 (2011–2012) Kultur, inkludering og deltaking s.18

Utfordringen i kulturpolitikken er å finne virkemidlene som treffer for å oppnå den brede deltagelsen og utjevningen innen kulturbruk. Telemarksforskning og Per Mangset kunne i sitt notat fra 2012 om sosial ulikhet i kulturbruk og –deltagelse fastslå at «derimot er det solid empirisk dekning for å fastslå at nordmenns kulturbruk stadig i høy grad er systematisk differensiert etter sosiale bakgrunnsfaktorer, særlig ut ifra utdanningsnivå, yrkesstatus, alder og bosted, men også utifra kjønn».⁴³ Grunnlaget for kunnskapen er i hovedsak data samlet av SSB, men datagrunnlaget har også sine svakheter med at det er for lite differensiert til å kunne besvare relevante spørsmål innenfor dette temaet. Eksempelvis skiller ikke statistikken mellom ulike undersjangre eller mellom arrangement med profesjonelle aktører versus amatører.

⁴³ Mangset 2012.

Kvål Songlag i fri utfoldelse

Fig. 4 oppsummerer hovedfunnene man har gjort om kulturbruk. De fleste kulturbruksundersøkingene viser en klar sammenheng mellom utdanningsnivå og kulturbruk, og det ser ut til å være en selvstendig sammenheng når man kontrollerer for andre variabler som alder, yrkesstatus, bosted, inntekt, kjønn og familiefase. Funnene har heller ikke endret seg vesentlig over tid.

Langt fleire høgare funksjonærar enn arbeidarar nyttar dei kulturtilboda som er omfatta av SSBs undersøkingar i perioden 1991 til 2004, bortsett frå idrettsarrangement. Likeins går det fram av SSBs kulturstatistikk for 2008 at bruken av dei fleste kulturaktivitetar aukar med inntektsnivået. Dette gjeld kino, teater/musikal/revy, konsert, opera/operette, utstilling, ballett/dans, museum, folkebibliotek og idrettsarrangement. I åra frå 1991 til 2004 minka derimot forskjellen mellom dei med høg og låg inntekt litt på somme område. Ein SSB-rapport frå 2007 konkluderte med at utdanning betyr meir for kulturbruk enn inntekt.⁴⁴

Jfr. Stortingsmeldingen er det ikke noe mål i seg å oppnå homogen kulturbruk i befolkningen. Men fra et kulturpolitisk ståsted er det interessant å finne ut hva som fører til ikke-bruk og hva som er barrierene for kulturbruk. Datagrunnlaget fra SSB ser på sammenhenger kun på samfunnsnivå og ikke på gruppe- og individnivå. Det gjør at det er vanskelig å gå inn på mer komplekse årsaksforklaringer enn de variablene som er nevnt i forrige avsnitt. Det er også andre faktorer man kan tenke seg spiller inn, i tillegg til eksterne faktorer som geografiske avstander, transport, fysisk tilgjengelighet og prisnivå:

Haldningar, kunnskap og verdiar som den enkelte tek med seg frå sin bakgrunn, kultur og erfaring har innverknad på bruk og ikkje-bruk. Bruk har samanheng med motivasjon og korleis ulike personar vurderer kulturtilbodet og kva positive eller negative forventningar dei har til å delta. Kulturbruk kan

Boks 1.1 Kulturbruk

Kulturbruken har auka dei siste tiåra.

Bruken av dei fleste kulturtilboda aukar med inntekts- og utdanningsnivået. Dette gjeld òg deltaking i frivillig verksemd.

Folk med innvandrarbakgrunn frå Asia, Afrika, Latin-Amerika og Europa utanfor EØS deltek mindre både i kulturlivet og i organisert frivillig verksemd enn andre.

Barn med innvandrarbakgrunn deltek mindre i organiserte aktivitetar enn andre barn.

Mange personar med nedsett funksjons-evne opplever å møte hindringar i samband med deltaking i kultur- og fritidstilbod.

Skilnadene i kulturaktivitetsmønsteret mellom dei ulike sosiale gruppene har ikkje endra seg vesentleg dei siste tiåra.

Figur 4: Kulturbruk i Norge, skissert i Meld. St. 10

⁴⁴ Kulturdepartementet 2011:22

også knytast til den einskildes behov for å uttrykkje seg og få sosial aksept. Ein må heller ikkje sjå bort frå at forhold som fysisk og mentalt overskot, helse, utdanning, arbeid, familieforpliktingar og inntekt kan påverke kor mykje evne, energi, tid og pengar folk har til å investere i kultur, kunst og idrett.⁴⁵

7.3 UTJEVNINGSELEMENT I KULTURPOLITIKKEN

Kulturloven er tidligere omtalt i dette dokumentet. Loven er en intensjonslov, dvs at den er ment å være av generell art, og ikke for detaljstyrende. Det er ikke fastsatt spesifikke krav om hva som er tilstrekkelig for at loven skal være oppfylt. I forarbeidet til loven (Ot.prp. nr. 50, (2006 – 2007) sies det at «Kulturpolitiske tiltak og verkemiddel tek særleg sikte på å fremja mangfald og kvalitet i kulturfeltet og å sikra at kulturtilboda er lett tilgjengelege og gir høve til brei deltaking. Slik medverkar kulturpolitikken til å sikra det mangfaldet som er nødvendig for meiningsbryting, kritikk og diskusjon»⁴⁶.

Jfr. Meld. St. 10 (2011 – 2012) er ansvarsområdet til kommunene i hovedsak å drive og finansiere kommunale kulturhus, kulturskoler, arkiv, kinoer, folke- og skolebibliotek, samfinansiere regionale kulturinstitusjoner, og stimulere det lokale kulturlivet. Kommunene har også hovedansvaret for å tilrettelegge arbeid ovenfor barn og unge. Kommunene er også de som er nærmest å se sammenhenger mellom de ulike politiske områdene som for eksempel kultur, helse og oppvekst. For inkluderingsarbeidet spiller også kommunene en nøkkelrolle.

Av de mest sentrale tiltakene i kulturpolitikken er de økonomiske bevilgningene til drift og tilskudd. Dette er årsaken til at noen tilbud er gratis (slik som folkebibliotek) og at inngangspenger kan holdes nede på et nivå som i mindre grad ekskluderer brukere. Dette utgjør i seg selv et utjevnings- og inkluderingselement. I de offentlige bevilgningene ligger det en erkjennelse av at markedskrefter og konkurranse alene ikke sikrer et rikt og variert kulturtilbud, særlig ikke i små land. På kommunenivå går midlene i hovedsak til aktivitetstilbud for barn og unge, folkebibliotek, kino, museum, kunstformidling, idrett, kommunale idrettsbygg og –idrettsanlegg, kommunale kulturskoler, kommunale kulturbygg og andre kulturaktiviteter.

Utover dette ligger de fleste store virkemidlene hos staten. Det er de som bevilger til de statlige kulturinstitusjonene, forvalter særlige ordninger for enkelte grupper, legger føringer for bruk av tilskudd og bevilgninger etc.

Lokalt kan eksempelvis redusert egenbetaling i kulturskolen og fritidskort være eksempler på virkemidler for utjevningstiltak.

---

⁴⁵ Ibid. S. 29

⁴⁶ Kulturdepartementet 2011:30

8. BARN OG UNGE

Historiens første stortingsmelding om barne- og ungdomskulturfeltet

De øvrige kapitlene i dette kunnskapsgrunnlaget forklarer indirekte hvorfor en satsning på kultur for barn og unge er viktig. Barn og unge er framtidens kulturbrukere og -utøvere.

I 2021 kom den første stortingsmeldinga om barne- og ungdomskulturfeltet. Ergo ble det for første gang også lansert som et nasjonalt politisk satsningsområde.

Kulturskoleelever i Melhus

En viktig del av arbeidet med barne- og ungdomskulturmeldingen var å involvere barn og unge i ulike deler⁴⁷ av landet, for å få frem deres stemme og legge til rette for politikktutvikling med vekt på deres synspunkt og perspektiver⁴⁷. Dette speiler også et viktig aspekt i denne meldingen; nettopp involvering og medvirkning.

Kulturtanken, som etat under Kulturdepartementet (KUD) og med et nasjonalt ansvar for Den kulturelle skolesekken (DKS), fikk i oppdrag å involvere barn og unge i arbeidet med meldingen. Oppdraget var å koordinere og gjennomføre opplegg for involvering av barn og unge, rundt temaene kunst- og kulturformidling, digitale kunst- og kulturuttrykk, kunst og kultur som ytringer og inkludering og sosial mobilitet⁴⁸. Dette arbeidet ble fullført høsten 2019, og resulterte i rapporten «Barn og unges stemmer - Kunst og kultur» (BUSK)⁴⁹. Rapporten er et unikt dokument som tar for seg

barn og unges tilnærming til kunst og kultur, hvilken rolle det spiller i livene deres og hva barn og unge ønsker. (Det metodiske i arbeidet med BUSK-rapporten er grundig gjengitt i selve rapporten, og vi gjengir ikke det her). Man har oppsummert dette i 23 punkter med tiltak som de unge ønsker seg.

Hvis barn og unge fikk bestemme selv: 23 tiltak for å styrke kunst- og kulturtilbudet

«Dette gjer vi fordi vi meiner at barn og unge skal ha eit kunst- og kulturtilbod av høg kvalitet. Dei skal få oppleve kunst og kultur som er laga for dei, som involverer dei og som dei kan ta del i. Dei skal få tilgang til dei arenaene dei treng for å utvikle skaparglede, engasjement og utforskartrøng. Både i kultur- og fritidslivet, i barnehagen og skolen.»

Fra Meld. St. 18 (2020-2021)

⁴⁷ Kulturtanken 2019

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹

https://cdn.innocode.digital/kulturtanken/uploads/2020/11/Kulturtanken_Busk_rapport_sjerm_print.pdf [Kulturtanken 2019](#)

1. Lage flere tilbud tilpasset ulike aldersgrupper på offentlige kunstinstitusjoner
2. Styrke samarbeidet mellom barn og unge og profesjonelle kunst- og kulturaktører
3. Ivareta og styrke UKM og andre nasjonale og regionale møteplasser for kulturinteressert ungdom
4. Styrke og etablere ordninger for talentutvikling og yrkesrettet undervisning innen kunst- og kulturfag for barn og unge
5. Innføre universell utforming på alle kunst- og kulturarenaer
6. Styrke mulighetene for utøvelse av kunst og kultur for barn og unge med nedsatt funksjonsevne
7. Lage mer, bedre og lettere tilgjengelig informasjon om eksisterende kunst- og kulturtilbud
8. Styrke rabattordninger for billigere inngang for barn og unge på ulike kulturtilbud
9. Fjerne ventetiden på kulturskolene og senke prisen for deltagelse
10. Etablere offentlige støtteordninger for ungdom i distriktene slik at det blir enklere å ta del i større kulturarrangementer
11. Utvide og senke prisene på kollektivtilbudet slik at det blir enklere å reise til og fra ulike kulturaktiviteter
12. Styrke kunst- og kulturtilbudet i barnehager
13. Gjennomføre flere besøk av Den kulturelle skolesekken i skoletiden
14. Ansette flere faglærere i praktisk-estetiske fag
15. Tilgjengeliggjøre flere fysiske møteplasser for gaming og LAN-arrangementer
16. Etablere flere arenaer for opplæring i, og erfarings- og kompetanseutveksling innenfor, digitale medier og kunstuttrykk
17. Løfte frem digitale medier og kunstuttrykk på lik linje med andre kulturformer
18. Etablere flere arenaer for kulturutveksling
19. Ivareta gamle og etablere nye fritidsklubber og uformelle møteplasser
20. Ivareta og styrke bredden i lokale kulturtilbud
21. Styrke alle bibliotek med relevant barne- og ungdomslitteratur og gratis utlånsordninger for utstyr for ulike typer kunstutøvelse og kreativ virksomhet
22. Styrke barn og unges medbestemmelse i utformingen av kulturtilbud
23. Legge til rette for selvorganiserte aktiviteter i takt med endringer i barne- og ungdomskulturen

Filmbussen er et populært innslag blant ungdommer i Melhus. Midtnorsk Filmsenter etablerte i 2009 Filmbussen, som er et omreisende filmverksted, bestående av seks profesjonelle og dyktige filminstruktører. Hver sommer reiser de rundt i Trøndelag for å lage film sammen med ungdommer i alderen 12-20 år. Målet med disse workshopene er å skape glød og interesse for å lage film. Totalt deltar ca 200 ungdommer fra Trøndelagsregionen på disse verkstedene hver sommer. Melhus er en av kommunene de besøker. Melhus samarbeider med Skaun om dette tilbudet, som betyr at kommunene veksler om å ha arrangementsansvar. Tilbudet har vi hatt i Melhus siden 2014. Filmworkshopene har blitt svært populære.

Dette er en oppsummering av samtlige tiltak som er formulert under de ulike kapitlene i rapporten. Disse kapitlene tar for seg status, kvalitet og relevans i kunst- og kulturformidling til barn og unge,

inkludering og sosial mobilitet, muligheter og utfordringer i digitale kunst- og kulturuttrykk, og dannelse, deltagelse og medborgerskap i forbindelse med kunst og kultur som ytringer.

Medvirkning er sentralt i denne stortingsmeldinga og BUSK-rapporten. Ungdomsmedvirkning er fra før av satt på kartet her i Melhus, både gjennom KK-prosjektet (se s. 38 i tiltaksdelen), fritidsklubbene, kulturskolen, UKM og øvrige ungdomsprosjekter.

De barna og ungdommene som har vært involvert i BUSK, har også sagt noe om hvorfor kunst og kultur er viktig for dem:

Om kvalitet: Kunst og kultur gjør noe med oss

Kunst og kultur er viktig for barn og unge fordi de opplever at det gjør noe med både dem og samfunnet, for eksempel i form av økt innsikt i andres tankesett og et mer inkluderende samfunn. Flere ungdommer vi har snakket med, oppgir at kunst og kultur er viktig for egen utvikling. Noen forteller om personlige opplevelser der de har blitt mindre sjenerte eller har kommet ut av depresjon, og viser med det hvordan kunst og kultur har spilt en konstruktiv rolle i livene deres når de har slitt med motgang, mobbing eller psykiske utfordringer. Mange mener kunst og kultur åpner for personlig frihet, gir økt livskvalitet og gjør samfunnet mindre grått. Andre igjen beskriver kunstopplevelser der blant annet musikk og film har gjort stort inntrykk og medført personlige endringer der og da⁵⁰.

Ansvarsområdene til kommunene

Stortingsmelding 18 (2020-2021) har oppsummert ansvarsområdene til kommunene slik:

En kulturpolitisk rolle som er godt innarbeidet med en historisk forankring: Eksempelvis kinodrift og folkebibliotekene som har vært viktige tiltak gjennom lov, samt bredere oppgaver innen kulturfeltet slik som støtte til frivillige lag og organisasjoner, amatøraktiviteter, inkludert barne- og ungdomsaktiviteter som korps, kor og teater. Å bygge og drifte lokale kulturbygg og samfunnshus er også en tradisjonell kulturoppgave kommunene har stått for.

Kommunene har også ansvaret for flere av de nasjonale kulturpolitiske satsningene som bl.a. kulturskolen, bibliotek, Den kulturelle skolesekken (DKS) og UKM i tillegg til fritidsklubbene. Bibliotek, DKS og UKM deler kommunene ansvar for med fylkeskommunene.

Mye av driftstilskuddet til fritidsaktiviteter for barn og unge kommer fra kommunene selv. Ifølge KOSTRA-tall fra 2018 utgjorde dette totalt 219 mill. kr på landsbasis. Av statlige tilskuddsordninger finnes blant annet Frifond, Grasrotandelen og Kulturromordninga.

Kultursektoren skiller seg ut fra andre sektorer ved at den enkelte kommune og fylkeskommune står nokså fritt til å sette egne mål og velge hvordan de vil bruke ressurser og virkemiddel på området⁵¹.

⁵⁰ Kulturtanken 2019:40

⁵¹ Kulturdepartementet 2021:34

9. METODE OG MÅLBARHET I KULTURFORVALTNINGEN

Velkjent styringsinformasjon innen kommunal forvaltning er eksempelvis KOSTRA og andre statistikkbaserte data, eksempelvis Norsk kulturindeks. For kulturfeltet sin del gir denne typen metodikk og referanser noe mening i enkelte sammenhenger, for eksempel der det er nyttig å måle publikumstall, kroner brukt per innbygger, kulturbudsjettets prosent av kommunebudsjettet etc. Men for mange av målene og hensiktene med kunst og kultur, blir metodene meningsløse.

I de siste kulturmeldingene og Kulturutredningen 2014 har kvalitet vært et prioritert mål for kulturpolitikken⁵². *Kulturens kraft – kulturpolitikk for framtida* slår fast at kvalitet er et premiss for at kulturen skal kunne få utspille sin rolle og få ut sitt potensial for oss som enkeltmennesker og for samfunnet:

I kva grad kunst og kultur får stor verdi for den enkelte og for fellesskapet, er heilt avhengig av kvaliteten på det som blir skapt og presentert. Derfor er det ikkje nok at kulturpolitikken sikrar at det finst produserande miljø og institusjonar i ulike delar av kulturfeltet. At det blir skriva og utgitt bøker, er ingen garanti for at det blir skapt god litteratur som gir innsikt og refleksjon. At det blir laga filmar, garanterer ikkje i seg sjølv for store filmopplevingar. Det er kvaliteten på verka som er avgjerande for den verdien kunsten kan ha i eit samfunn, og kva roller han skal spele i samfunnsutviklinga. Kvalitet er ikkje ein stabil storleik som alle er samde om, og det gir ofte meir mening å snakke om ulike kvalitetar som blir ulikt vektlagde i ulike kontekstar. Men for at kunsten og kulturen skal spele ei viktig rolle i samfunnsutviklinga også framover, må strev etter kvalitet i alle tydingar vere eit kulturpolitisk mål. Kulturpolitikken må leggje rammer der dette omsynet er sikra på best mogleg vis. Kvalitet vil og bør alltid vere gjenstand for diskusjonar, om kontekst, formål og relevans. Grunnlaget for å vurdere kunst og kultur kvalitativt er nettopp den vedvarande samtalen om, og dei stadige brytningane mellom, ulike forståingar av kvalitet. Det er i den kritiske samtalen om ulike kunstnariske og kulturelle uttrykksformer og perspektiv at ulike forståingar av kvalitet etablerer seg og tek form. Det må derfor leggjast til rette for og oppmuntrast til samtalar om kvalitet, relevans og aktualitet i kulturlivet. Ein føresetnad for slike samtalar er sterke fagmiljø som møter publikum. Kvalifisert kunstkritikk har òg mykje å seie for kvalitetsutviklinga.⁵³

---

⁵² Kulturdepartementet 2018:[295](#)

⁵³ Kulturdepartementet 2018:38

To av de tre medlemmene i Travellin' Strawberries, Tore Johansen (t.v) og Ivar Gafseth (t.h), holder til på Øysand i Melhus kommune. Sammen med Erling Mylius (i midten) utgjorde de også kjernen i rockebandet Difference som startet i 1966. Gafseth og Johansen har ellers hatt en betydelig musikk- og skuespillerkarriere på andre arenaer.

Kvalitet har i forvaltningssammenheng det problemet at det ikke kan måles og tallfestes. Når en kommune skal vurdere sine egne tjenester, eller sammenligne seg med seg selv eller andre kommuner, er det lett å ty til statistiske tallfestede data. Noe vi tar stilling til i kulturplanen er også hvilke kriterier vi måler oss selv på, og ikke minst hvordan vi tolker det vi har målt. Kvalitetsmålet som er tydelig nedfelt i nasjonal kulturpolitikk, bør også manifestere seg på kommunenivå. Men som Kulturutredningen 2014 også problematiserer, så har kvalitetsmålet i liten grad vært fulgt opp i kulturpolitikken. Dette begrunnes nettopp med at det eksisterende systemet for mål- og resultatstyring ikke egner seg til slike vurderinger.

En annen grunn til at kvalitetsmålet i så liten grad har blitt gjort operativt i kulturpolitikken, er at det ligger en betydelig metodisk utfordring for slik evaluering som kan være legitime i en styrings- og ressursfordelingssammenheng. Som vi har fastslått i tidligere kapitler, finnes det ikke i dag noen enighet om hva som skal gjelde som kriterier for kunstnerisk kvalitet i kunstverdenen. Utvalget er innforstått med at slike vurderinger aldri vil kunne ha en objektiv og endelig karakter. Dette forhindrer imidlertid ikke at slike vurderinger kan oppnå bred legitimitet i de ulike kunst- og kulturfeltene. For å oppnå en slik legitimitet kreves det at vurderingene er kunnskapsbaserte. De må være basert på en form for systematisk metodebruk, de må være offentlig

tilgjengelige, slik at de kan etterprøves og kritiseres av andre og de må utarbeides av en uavhengig fagekspertise. Et slikt rammeverk for kvalitetsvurdering av kulturvirksomhet eksisterer ikke i kulturpolitikken i dag, når man ser bort i fra Norsk kulturfond. Etter utvalgets syn er det en viktig utfordring i kulturpolitikken framover å utvikle begreper og metoder for kvalitetsvurdering og å utvikle ordninger som gjør at kvalitetsvurderingene kan inngå som et element i eierstyringen av kulturvirksomheter innenfor ulike kulturfelt.⁵⁴

På bakgrunn av dette satte også Kulturrådet i 2014 i gang et forskningsprosjekt om temaet kultur og kvalitet, der målet var å gi kunnskap om og bidra til refleksjon rundt kvalitet, kvalitetsforståelser og det grunnlaget kvalitetsdommer felles på i samtiden.⁵⁵

⁵⁴ NOU 2013:4 s.295f

⁵⁵ <https://www.kulturradet.no/kvalitet>

I Melhus ønsker vi også å følge opp kvalitet som et viktig parameter i kulturforvaltningen. Det er da viktig å understreke at kvalitet ikke handler og for eks. sjangervalg eller et foretrukket uttrykk, men det er sjangeroverskridende.

9.1 KVALITETSBEGREPET

Norsk Kulturråd startet i 2015 et forskningsprogram om kvalitetsvurderinger i kunst- og kulturfeltet, *Kunst, kultur og kvalitet*. Dette kom som en respons på Kulturutredningen 2014, og dens søkelys på kvalitet som et sentralt mål i kulturpolitikken. Kvalitetsbegrepet slik det benyttes i kulturpolitisk kontekst i dag kom inn i kulturpolitikken tidlig på 1990-tallet, med St.meld. nr. 61 (1991-92) *Kultur i tiden* under kulturminister Åse Kleveland og den tredje Brundtland-regjeringen. Denne retningen videreføres ti år senere med St.Meld. nr 48 (2002-2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*, og for fullt alvor i *Kulturutredningen 2014*. I sistnevnte får kvalitets-spørsmålet en svært sentral plass.

Utredningen etterlyser også kunnskap om kvalitet, kvalitetsbegrepet og ulike former for kvalitetsvurdering.⁵⁶ I etterkant av utredningen har det vært gjennomgående at «kvalitet» har blitt løftet opp og fram som et mål i seg selv, men uten en klargjøring av hva man legger i begrepet. Kvalitet og kvalitetsstandarder kom inn i organisasjons- og ledelsesteori på 1980-tallet, blant annet med General Electric-sjefen Armand Feigenbaums bok *Quality Control: Principles, Practices and Administration*. Boka var et tidlig og avgjørende bidrag i etableringen av prinsipper som «kvalitetssikring», «kvalitetskontroll» og «kvalitetsstyring», eller på engelsk, *Total Quality Management*:

Total Quality Management forklares som «et effektivt system for å integrere de initiativ til utvikling, vedlikehold og forbedring av kvalitet som kommer fra organisasjonens forskjellige grupper, med det mål for øye at produksjonen og servicen kan gjøres så lite kostnadskrevenende som mulig uten at det går utover kundens tilfredshet». Det er naturligvis iøynefallende at det her dreier seg om kostnadskontroll, men like viktig er forutsetningen om at alle deltar og tar initiativer både med henblikk på produktutvikling og ressursparing. Kvalitet skal slik ikke bare utmerke produktene; kvalitet betyr også at de ansatte både tar ansvar for produksjonen og initiativ for å gjøre den mer rasjonell. Et kjent uttrykk for dette nye, medarbeiderinkluderende kvalitetsbegrepet var på 1980-tallet «kvalitetssirkler». Begrepet stammer fra Japan hvor Feigenbaums ledelsesteorier fikk stort gjennomslag og betydde mye for den japanske bilindustriens oppsving. Via begreper som det japanske kaizen (prinsippet om stadig forbedring) og Teori Z (inkluderende ledelse med vekt på medbestemmelse) nådde tanken om «kvalitetssirklene» også europeisk og norsk organisasjonsteori. I all korthet handler det om å oppløse det gamle bedriftshierarkiet og i større grad å bygge bedriftsledelsen fra bunnen av og oppover, eller mer presist: organisere den omkring dem som utfører bedriftens produktive kjerneaktiviteter. Dette var en avgjørende forutsetning for at målsettingen om kontinuerlig produktforbedring skulle kunne realiseres. Fra 80-tallet og fremover har tanken om Total Quality Management (eller varianter av den) vært paradigmatisk innenfor det private næringslivs ledelsesteori. Og på 90-tallet kom den også til å sette sitt preg på den offentlige forvaltnings forståelse av sine oppgaver.⁵⁷

⁵⁶ Eliassen og Prytz 2016:11ff

⁵⁷ Eliassen og Prytz 2016:17

Tanken med å tematisere dette er å skape en kontekst for begrepet, og for å minne oss på at kulturpolitikken og -forvaltningen formes av strømninger utenfor sin egen sfære. Om man skal lykkes med en definisjon av begrepet, så må man samtidig ha en forståelse av opprinnelsen.

I Kulturutredningen 2014 heter det at «en viktig utfordring i kulturpolitikken fremover er å utvikle begreper og metoder for kvalitetsvurdering og å utvikle ordninger som gjør at kvalitetsvurderingene kan inngå som et element i eierstyringen av kulturvirksomheter innenfor ulike kulturfelt».⁵⁸ Og for å sitere Eliassen og Prytz der de oppsummerer denne tilnærmingen med kvalitetsbegrepet: [...] «Og i tilrådingen fra Kulturdepartementet til statsbudsjett 2016 heter det at «regjeringen ønsker å bidra til økt konkurranse og bedre kvalitet i hele kulturlivet». Men kan kulturproduksjon underlegges de samme prinsipper om kvalitetsstyring som industriproduksjonen? Kan man instrumentelt styre kunsten mot et mål om «kvalitet», eller er det slik at «kvalitet» innenfor kunsten og kulturen forholder seg til et helt annet sett av vurderingsprinsipper- og praksiser? Er det først og fremst homogene produkter kulturpolitikken handler om? Er kultur dypest sett et spørsmål om marketability? Eventuelt er det slik at markedet nødvendigvis leverer de beste parameterne for produktenes kvalitet?»⁵⁹

Forskningsprosjektet til Kulturrådet handlet om å utforske begrepet og fenomenet kvalitet. Ambisjonen har i større grad vært å fremskaffe refleksjonsverktøy enn å utvikle metoder for måling eller vurdering av kvalitet. Man ønsket å problematisere bruken av kvalitet-begrepet, og tanken om «kvalitetsvurderinger som et element i eierstyringen og forestillingen om at kvalitet er noe man enkelt kan måle eller bli enige om». Videre kan man lese i innledningen til antologien *Kvalitetsforhandlinger* at «Derfor har ikke forskningssatsningen hatt noen ambisjon om å utvikle metoder for måling eller vurdering av kvalitet, og det har heller ikke vært noe mål å formulere entydige definisjoner»⁶⁰.

Dette underbygger det problematiske med målstyringsmodellene som brukes i offentlig forvaltning, særlig for kultursektoren. Kvalitet er i så måte et umålbart mål, i likhet med blant annet mangfold og tilgangen til ytringsarenaer. Hvordan håndterer man da dette i administrasjonen i kommunen? Det beste man kan gjøre er å tilstrebe en praksis der man reflekterer rundt temaene, og setter seg selv i stand til å analysere sin egen praksis. I tertialrapporter og årsberetninger må det være rom for andre analysemetoder enn statistikk og tallsatte mål. Det er en stor fordel at fagenheten for kultur kan ha en plattform hvor disse målene kan diskuteres.

KS skriver i sin strategi og tiltaksplan om *kvalitetsforståelse*:

Ordet kvalitet er hyppig brukt i ulike kulturpolitiske kontekster, men ordet fordrer en kontekstuell forståelse for å kunne ha relevans. Vi erkjenner i dag at det ikke finnes én objektiv fasit på hva som er kvalitet, kvalitetsforståelsen vil alltid være avhengig av i hvilken kontekst man står i, hvilke referanser man har og hvilke roller man skal ivareta. Samtidig er det viktig å påpeke at det er en vesensforskjell på å være smakdommer, og å

«Folkemusikk, jazz, klassisk.
Arve liker det meste bare det er
bra.»

- Arild Erikstad om Arve
Tellefsen under
festkonserten i anledning
Tellefsens 80-årsdag

⁵⁸ NOU 2013:4 s.296

⁵⁹ Eliassen og Prytz 2016:18

⁶⁰ Hovden og Prytz 2018:13

gjøre en faglig basert skjønnsvurdering. Dersom kunst og kultur kun skal vurderes ut fra intuisjon havner vi inn på en farlig vei, hvor vi lener oss på hva vi er opplært og disiplinert til å tenke. Dette blir problematisk særlig i møte med uttrykk og praksiser vi ikke kan gjenkjenne oss i. En faglig vurdering anerkjenner kunstens og kulturens plass i samfunnet i et langt større perspektiv. Så lenge det ligger et kvalitetskrav til grunn for iverksettelse av politiske virkemidler, må vi være bevisste vår rolle og hvilken makt som følger med en definisjon.⁶¹

Per dags dato er kulturloven under revisjon. NOKU (Norsk kulturforum, interesseorganisasjon for kommuner og fylkeskommuner) har i denne sammenhengen foreslått blant annet en utdypning av de nasjonale kulturpolitiske målene: «For mål 2, «Kunst- og kulturuttrykk av ypperste kvalitet», foreslås det at «[...] Forvaltningen skal derfor legge opp til samtaler og diskusjoner om hva som er kvalitet, og hvilke forutsetninger som skal legges til grunn for vurderingene. Kvalitet er ingen stabil størrelse, men likevel må kvalitet i alle ordets betydninger være et kulturpolitisk mål som politikken skal legge gode rammer for å (videre)utvikle. Det må legges til rette for samtaler om kvalitet, relevans og aktualitet. Sterke fagmiljøer og kvalifisert kunstkritikk er en forutsetning for slike diskusjoner».⁶²

Melhus kommune skal være kjent som kulturkommune	Tilby attraktive kulturtilbud	Antall arrangement på biblioteket	5	8
		Besøk på Torsdagsklubben	732	750
		Besøk på ungdomskubbene og Ungdomstorget	1 437	1 800
		Antall barnehager med tilbud om barnehagebibliotek	10	10
		Antall tilrettelagte tilbud	3	3
		Antall åpne arrangement i kultursalen	250	3
		Antall billetterte arrangement i kultursalen	13	20
		Antall elevplasser i kulturskolen	750	750
		Antall besøkende på Melhus kino	4 060	5 000
		Antall på venteliste i kulturskolen	120	110
		Iverksette tiltak i kulturminneplanen	Antall tiltak	2
	Utarbeide kulturplan			

Fig. 5: Fra Melhus kommunes økonomi- og handlingsplan 2019-2022 s. 67

⁶¹ KS 2021:16

⁶² <https://www.noku.no/tema/kulturloven/>

Melhus kommune skal være kjent som kulturkommune	Tilby attraktive kulturtilbud ut fra en langsiktig og strategisk plan for kulturarbeidet.	Antall arrangement på biblioteket	171	41	50
		Besøk på Torsdagsklubben	2 937	926	2 000
		Besøk på ungdomsklubben e og Ungdomstorget		1 945	3 800
		Antall billetterte arrangement i kultursalen		3	20
		Antall elevplasser i kulturskolen	687	749	740
		Antall besøkende på Melhus kino		1 433	4 500
		Prosentvis dekning på kulturskolen		28 %	29 %
	Iverksette tiltak i kulturminneplanen	iverksatte tiltak i kulturminneplanen		1	1
Ny kulturplan skal være politisk behandlet innen utgangen av 2021					

Fig 6: Fra Melhus kommunes økonomi- og handlingsplan 2021-2024 s. 57

Melhus kommune skal være kjent som kulturkommune	Tilby attraktive kulturtilbud ut fra en langsiktig og strategisk plan for kulturarbeidet.	Besøk på Torsdagsklubben	1 067	199	2 000
		Besøk på ungdomskubbene og Ungdomstorget	3 284	2 042	3 800
		Antall billetterte arrangement i kultursalen	13	11	20
		Antall besøkende på Melhus kino	3 580	1 087	4 000
		Prosentvis andel av grunnskoleelever i Melhus som har plass i kulturskolen	28 %	28 %	29 %
		Antall kulturarrangement på biblioteket			
		Antall skole- og barnehagearrangement på biblioteket			
		Antall søkere som har stått mer en ett år på venteliste til kulturskolen			0
	Iverksette tiltak i kulturminneplanen	iverksatte tiltak i kulturminneplanen	1	0	1

I Fig. 5-7 ser vi hvordan kulturfeltet har blitt oppsummert i kommunens økonomi- og handlingsplan de siste årene. Spørsmålet er om parameterne er valgt på kulturen sine premisser eller på metodikkens premisser. Vi ser hvor mange som har benyttet kommunens kulturtilbud, men vi vet

Fig. 7: Fra Melhus kommunes økonomi- og handlingsplan 2022-2025 s.56

ingenting

om kvaliteten på tilbudene, om hva tilbudene kunne tilføre av demokratiske kvaliteter, om mangfoldet i tilbudet, i hvilken grad brukeren oppnådde dannelse og kritisk refleksjon, i hvilken grad man oppnådde relevans og representativitet, i hvilken grad tilbudet representerte fornyelse, eller i hvilken grad tilbudet styrket norske språk (inkludert minoritetsspråk og tegnspråk) som grunnleggende kulturbærer jfr. De nasjonale kulturpolitiske målene i Meld. St. 8 (2018–2019) *Kulturens kraft — Kulturpolitikk for framtida*.

Boks 5.1 Nasjonale kulturpolitiske mål

Samfunns mål

Eit levande demokrati der alle er frie til å ytre seg, og der mangfald, skaparkraft og kreativitet er høgt verdsett. Eit inkluderande samfunn der kunst og kultur av ypparste kvalitet inspirerer, samlar og lærer oss om oss sjølv og omverda.

Overordna kulturpolitiske mål

Eit fritt og uavhengig kulturliv som

- skaper kunst- og kulturuttrykk av ypparste kvalitet
- fremjar danning og kritisk refleksjon
- tek vare på og formidlar kulturarv
- skaper og formidlar eit kulturtilbod som blir opplevd som relevant, og som representerer befolkninga
- er tilgjengeleg for alle og oppmuntrar den enkelte til å oppleve og delta i kulturaktivitetar
- tilbyr møteplassar og byggjer fellesskap
- fornyar seg og viser evne til omstilling
- har internasjonal gjennomslagskraft og fremjar interkulturell forståing
- styrkjer norsk språk, dei samiske språka, dei nasjonale minoritetsspråka og norsk teiknspråk som grunnleggjande kulturberarar

*Fig. 8: Nasjonale kulturpolitiske mål nedfelt i Meld. St. 8 (2018–2019) *Kulturens kraft — Kulturpolitikk for framtida*.*

10. MANGFOLDSBEGREPET

«For at kunst og kultur skal vere tilgjengelege og relevante for alle barn og unge, er det viktig med eit mangfald av tilbod og kunst- og kulturuttrykk. Eit likestilt og mangfaldig kulturliv inneber å leggje til rette for at alle skal kunne oppleve ulike kunst- og kulturuttrykk og kunne gjere seg opp sine egne meiningar om kunst og kultur. Dei største hindera for dette er sosiale, kulturelle og økonomiske forskjellar, som kan verke som barrierar for barn og unge i kunst- og kulturlivet. Andre hindringar kan vere fysiske, som kvar i landet ein bur, og at det manglar universell utforming».

Fra Sagauka 2016

Fra Meld. St. 18
(2020–2021), Oppleve, skape, dele.
Kunst og kultur for, med og av barn og unge.

Mangfoldsbegrepet er i likhet med flere andre sentrale begreper brukt på ulikt vis i kulturpolitikken. I nyere tid har begrepet sammen med kvalitets-begrepet utgjort to viktige søyler i nordisk kulturpolitikk. utfordringer knyttet til kulturelt mangfold og inkludering har i økende grad blitt satt på den kulturpolitiske agendaen siden 1990-tallet. En del av den kulturpolitiske «mangfoldssatsingen» i tiden etter 2005 har særlig vært innrettet mot å inkludere minoriteter i kulturlivet. Da i form av (i) den samiske urbefolkningen, (ii) nasjonale minoriteter slik de er definert av det norske rammeverket, (iii) kulturelle minoriteter som har kommet til gjennom nyere innvandring, og (iv) personer med nedsatt funksjonsevne⁶³.

I forvaltningen bruker vi gjerne mangfoldsbegrepet også når vi snakker om variasjon i kunstneriske uttrykk, variasjon i sjanger, variasjon i målgrupper etc. Det er svært gode grunner til å ivareta alle dimensjoner av mangfold i kulturpolitikk og forvaltning. Dette er godt begrunnet i Kulturutredningen 2014.

I 2020 fikk Kulturrådet et oppdrag med å være nasjonal koordinator for økt mangfold, inkludering og deltakelse i kultursektoren. Mangfold er noe Kulturrådet har jobbet med over tid, eksempelvis gjennom disse programmene⁶⁴:

⁶³ NOU 2013:4 s. 215

⁶⁴ <https://www.kulturradet.no/mangfold>

- Mosaikkprogrammet (1998– 2001)
- Styrende mangfold (2010–2014)
- Tiltak på kunst- og kulturområdet under Mangfoldsåret (2008)
- Det nordiske prosjektet Kompetansebygging for et multikulturelt samfunn (2002– 2004)
- Inkluderende kulturliv i Norden (2017–2019)

Sistnevnte prosjekt resulterte i rapporten *Inkluderende kulturliv i Norden*. Prosjektet var ifølge rapporten en av Norges hovedsatsninger i forbindelse med det norske formannskap i Nordisk ministerråd 2017. Rapporten trekker frem at inkludering og mangfold er en målsetting i kulturpolitikken i alle de fire nordiske landene på ulike måter. For Norge sin del handler dette om søkelys på *kulturelt mangfold* i kulturpolitikken på begynnelsen av 2000-tallet. Etter den tid har det dreid seg mer om et utvidet mangfoldsbegrep med målsettinger om *relevans, representativitet og deltagelse*⁶⁵.

Kulturrådet forvalter ulike fond for kulturfeltet. Gjennom disse fondene har rådet mulighet til å jobbe strategisk for å sikre et visst mangfold. Noen av fondene er særskilt rettet mot marginale grupper. Per oktober 2022 er dette eksempelvis:

Aspirantordningen med følgende formål: Etnisk, kulturell og språklig bakgrunn kan utgjøre et hinder for rekruttering til kunst- og kulturellete yrker. Ordningen skal motvirke slik strukturell diskriminering gjennom å sikre økt tilgang til arbeid i kunst- og kultursektoren for kvalifiserte søkere. I tillegg gjennomfører de en forsøksordning for aspiranter med funksjonsnedsettelse.

Driftstilskudd og prosjekttilskudd til nasjonale minoriteter

Kollektiv oppreisning til romanifolket/taterne

Ekstraordinær utlysning i ordning for tidsskrift og kritikk: Tilskuddsordningen tidsskrift og kritikk utlyser med dette midler til prosjekter og arrangementer som kan synliggjøre og tilrettelegge for at et mangfold av stemmer og samtaler om kunst og kultur kommer til uttrykk i en bred offentlighet. I denne sammenheng forstås kulturelt mangfold som et kulturliv hvor folk med ulik sosial og kulturell bakgrunn, kjønn, funksjonsevne, religion, seksuell orientering og kjønnsidentitet, nasjonalitet og alder inkluderes. Det må rettes særlig oppmerksomhet mot å inkludere samfunnsgrupper som er underrepresenterte i kulturlivet, både som utøvere og kulturarbeidere og som brukere av kulturtilbud⁶⁶.

På samme måte kan man gjøre grep lokalt for å ivareta et godt utgangspunkt for mangfold. Dette kan gjøres gjennom vedtekter i lokale kulturfond og tydelige faglig begrunnede strategier i lokal kulturpolitikk og kulturforvaltning. Man kan legge særskilt til rette for at minoriteter (i ordets videste forstand) som er representert i kommunen har arenaer for sine kulturelle uttrykk og mulighet til å delta i tilbud, man kan gjøre tiltak om man ser at kjønnsfordelingen er skjev i ulike sammenhenger, man kan som arrangør invitere minoriteter inn i program, og ellers bruke den verktøykassa man har til å sette minoritetskulturer og -deltagelse på agendaen. I Melhus går ordet «mangfold» igjen i mange sammenhenger i kommunal kulturforvaltning. I de siste økonomi- og handlingsplanene står

⁶⁵ Kulturrådet 2019

⁶⁶ <https://www.kulturradet.no/mangfold>

det at «Alle innbyggere skal få kultur- og fritidstilbud bygd på opplevelse, kvalitet, mangfold og egenutvikling». For kulturskolen er mangfoldsbegrepet svært sentralt. Gjeldende rammeplanen for kulturskolen har tittelen «Mangfold og fordypning». Og i den lokale visjonen og målsettingen for kulturskolen går mangfold igjen. Barne- og ungdomskulturmeldingen fra 2021 har også mangfold som et viktig delpunkt. I tiltaksdelen til denne planen foreslås det at det skal jobbes systematisk med kvalitet og mangfold i tilbudet. Det forutsetter at man til enhver tid spør seg selv hva mangfold faktisk betyr og hva man kan gjøre for å ivareta prinsippet.

11. HVA KJENNETEGNER GODE KULTURKOMMUNER, OG HVA SKAPER VARIASJONER PÅ KULTURINDEKSEN?

Telemarksforskning (TF) har gått bak tallene i Norsk kulturindeks, og gjort noen analyser som sier noe om effekten av ulike innsatsfaktorer og strukturelle faktorer. Hensikten har vært å finne enkelte kjennetegn ved gode kulturkommuner. Bakgrunnen er at i rangeringen av norske kommuner på kulturindeksen, så er det de samme kommunene som går igjen i toppsjiktet. TF ønsket å finne ut hvorfor det er slik. Da kan man få noen svar på hvorvidt det er bevisste politiske satsninger som ligger bak, hva kommunene selv kan påvirke om man ønsker å forbedre det lokale kulturlivet, og hva de eventuelt ikke kan gjøre noe med. Av strukturelle variabler har de testet ut utdanningsnivå, befolkningsstørrelse, sentralitet/urbanisering, tilstedeværelse av universitet eller høyskole. Av innsatsfaktorer har de testet ut variablene kommunale utgifter og kulturhus.

TF oppsummerer resultatene slik⁶⁷:

1. *Kommunens utgifter til kultur fører til mer kultur, men ikke flere kunstnere eller mer frivillighet.*

De statistiske analysene viser at kommunens utgifter til kultur er en vesentlig faktor for et godt, lokalt kulturtilbud. Dette gjelder likevel ikke alle områder. Vi ser blant annet at kunstnertetthet og deler av frivillig sektor er negativt korrelert med kommunale utgifter. Det er vanskelig å si hvorfor utgifter til kultur skulle påvirke kunstnertetthet negativt, men en mulig forklaring på den negative korrelasjonen med frivillighet kan være at den frivillige aktiviteten fungerer som et substitutt for et svakt kommunalt tilbud.

2. *Utdanningsnivået i befolkningen betyr mye for plassering på kulturindeksen.*

Vi finner en positiv sammenheng mellom et høyt utdanningsnivå og nesten alle kategorier av kulturnivå. Funnene støtter dermed en rekke tidligere studier om at høyt utdannede mennesker konsumerer mer kunst og kultur enn folk som er lavere utdannet. Ikke bare konsumerer de mer, de ser også ut til å bidra mer til lokale kulturaktiviteter.

3. *Kommuner med høyskoler/universiteter har mer kultur.*

---

⁶⁷ Roncossek og Kleppe 2019:8f

Resultatene viser at kommuner med høyskole eller et universitet har en høyere aktivitet og et høyere tilbud innenfor konserter, kino og scenekunst. Det er også flere kunstnere og kulturarbeidere i slike kommuner.

4. *Kommuner med kulturhus har et større kulturtilbud.*

Det har de senere årene vært en omfattende etablering av kulturhus i flere Norske kommuner. Innholdet i slike hus varierer imidlertid ganske mye. Noen av dem har bibliotek eller idrettsanlegg. De fleste kulturhusene inneholder en kino og en eller flere scener. Vi finner at kommuner med kulturhus, ikke overraskende, er sterke på kino og konserter.

5. *Besøkskommuner har stort sett mer kultur enn andre.*

Flere studier viser hvor viktige turister er som bruker av kultur: Museet i Bilbao, eller teatrene i West End er eksempler på det. Vår hypotese i forkant av de statistiske analysene var at besøkskommuner ville ha en høyere kulturaktivitet. Vi finner at besøkskommuner har høyere kulturaktivitet og et bredere tilbud innenfor kategorier som museum, konserter, kino og bibliotek.

6. *Byer har flere besøkende i kino og bibliotek, men mindre av annen kultur (per innbygger).*

Mange kulturtilbud trenger en kritisk masse av forbrukere for at de skal være økonomisk levedyktige. I kommuner med mange innbyggere, som byer og regionsentre, er det lettere å oppnå slike terskler. Vi finner positive korrelasjoner mellom kommunestørrelse og tilbud og aktivitet innenfor kino, scenekunst og bibliotek. Byene og regionsentrene har en fordel fordi de kan oppnå stordriftsfordeler. Et bibliotek med et stort og oppdatert omfang av bøker eller en kino med et mangfoldig tilbud, vil potensielt tiltrekke seg folk fra hele regionen, på tvers av kommunegrensene. Dette kan forklare hvorfor framførelse på kino og biblioteket er høyere i større kommuner. De små kommunene gjør det bedre i andre kategorier som frivillighet, kulturskole og konserter.

Kategori	Kilde	Vekting
1 KUNSTNERE		
1a Forfattere	DNF, Dramatikerforbundet, NBU og Norsk oversetterforening	2%
1b Musikere og komponister	Creo, Folkorg, Gramart, NOPA, Norsk Jazzforum og Norsk komponistforening	2%
1c Scenekunstnere	Norsk Filmforbund, Norsk Skuespillerforbund, Norske dansekunstnere og Norske filmregissører	2%
1d Visuelle kunstnere	FFF, Grafil, NIL, Norske billedkunstnere, Norske husflidshåndverkere, Norske kunsthåndverkere og UKS	2%
1c Tildelinger fra Statens kunstnerstipend	Statens kunstnerstipend	2%
2 KULTURARBEIDERE		
2a Sysselsatte innen kunstnerisk produksjon	SSB sin sysselsettingsstatistikk (SN2007)	3,3 %
2b Sysselsatte innen kulturformidling	SSB sin sysselsettingsstatistikk (SN2007)	3,3 %
2a Sysselsatte i media	SSB sin sysselsettingsstatistikk (SN2007)	3,3 %
3 MUSEUM		

3a Besøksstall, totalt	Norsk kulturråd	3,33 %
3b: Besøksstall, betalende	Norsk kulturråd	3,33 %
3c: Utstillinger og arrangementer	Norsk kulturråd	3,33 %
4 MUSIKK		
4a Billetinntekter for konserter billetselskaper	Ticketmaster, Billettportalen, TicketCo, eBillett, Hoopla, Aurora, Ringbillett, Linticket og Tikkio	10,00%
5 KINO		
5a Antall filmframvisninger totalt	KOSTRA/SSB	2,50 %
5b Antall kinobesøk totalt	KOSTRA/SSB	2,50 %
5c Mangfold filmframvisninger	KOSTRA/SSB	2,50 %
5d Mangfold kinobesøk	KOSTRA/SSB	2,50 %
6 BIBLIOTEK		
6a Førstegangslån fra folkebibliotek (alle medier)	Folkebibliotekstatistikk fra Nasjonalbiblioteket	2,50%
6b Antall besøk i folkebibliotek	KOSTRA/SSB	2,50 %
6c Voksne aktive lånere	Folkebibliotekstatistikk fra Nasjonalbiblioteket	2,50 %
6d Antall deltagere på arrangementer i folkebibliotekene	Folkebibliotekstatistikk fra Nasjonalbiblioteket	2,50 %
7 SCENEKUNST		
7a Antall teaterforestillinger	NTO statistikk + tilsendte lister fra regionteatre	3,3 %
7b Teaterpublikum	NTO statistikk + tilsendte lister fra regionteatre	3,3 %
7c Antall danseforestillinger	Danseinformasjonen	3,3 %
8 KULTUR FOR BARN		
KULTURSKOLE		7,50 %
8a Antall årstimer totalt i kulturskolen	GSI	2,50 %
8b Bredden i kulturskoletilbudet	GSI	2,50 %
8c Antall elever fra kommunen i kulturskole	KOSTRA/SSB	2,50 %
DEN KULTURELLE SKOLESEKKEN		2,50 %
8d Antall DKS-besøk	DKS-sekretariatet	1,25 %
8d Bredden i DKS-tilbudet	DKS-sekretariatet	1,25 %
9 SENTRALE TILDELINGER		
9a Kulturfondtildelinger + tilskudd over statsbudsjettet	Norsk kulturråd	3,3 %
9b Tildelinger Frifond	Frifond	3,3 %
9c Tildelinger Riksantikvaren	Norsk kulturminnefond	3,3 %
10 FRIVILLIGHET		
10a Mva.-refusjon siste tre år	Lotteri- og stiftelsestilsynet	2,50 %
10b Antall korpsmedlemmer	Norges musikkorps forbund og Korpsnett	1,25 %
10d Antall historielagsmedlemmer	Landslaget for historielag	1,25 %
10c Antall kormedlemmer	Norsk sangerforbund, Norges Korforbund, Norsk sangerforum, Ung i Kor og KOSTRA	1,25 %
10e Antall husflidsmedlemmer	Norges husflidslag	1,25 %
10f Deltagere voksenopplæring	VOX, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk	1,25 %
10g Antall kunstforeningsmedlemmer	Norske kunstforeninger	1,25 %

Tabell [x]: Oversikt over vekten av ulike kategorier og delindikatorer i Norsk kulturindeks⁶⁸.

⁶⁸ <http://kulturindeks.no/>

Igjen er det viktig å presisere at kulturindeksen måler kun kvantitative størrelser. Man kan jo drøfte hvorvidt det skal være et mål i seg selv med flest mulig elever i kulturskolen? Eller hvorfor det er en kvalitet for en kommune med flest mulig kunstnere og kulturarbeidere? En bør også belyse hva kommunen foretar seg av tilrettelegging for ringvirkninger kunstnere og kulturarbeidere tilfører lokalsamfunnet. Hvordan tilrettelegger man for at hele verdikjeden⁶⁹ i kulturlivet skal være til stede i kommunen (underforstått at det er et mål i seg selv)?

12. KULTURNÆRINGER OG KULTUR OG NÆRINGS LIV

De siste tjue årene har det blitt økt oppmerksomhet på rollen kunst og kultur spiller for verdiskaping og næringsutvikling, stedsutvikling og samfunnsbygging⁷⁰. På starten av 2000-tallet økte verdiskapinga i den kulturelle og kreative næringa i Norge med 77%, fra 24 til 42 mrd. kroner. Tallet på sysselsatte økte med 50 % fra 2000 - 2009⁷¹. Det som fra SSB sin side har vært definert som kulturnæringer har de siste årene ligget oppunder 4% av BNP og av sysselsettingen i landet, men det er stor variasjon mellom ulike fylker. Disse tallene viser også at kulturnæringenes produktivitet ligger nært gjennomsnittet av alle næringer. Innledningsvis i en rapport Østlandsforskning laget på oppdrag fra Nærings- og handelsdepartementet i 2004 står det:

Kulturnæringenes andel av sysselsettingen og BNP kan ved første øyekast se beskjedne ut. Kulturnæringene er imidlertid nesten like stor som verkstedsindustrien, litt større enn nærings- og nytelsesmiddelindustrien, over dobbelt så stor som jordbruk og skogbruk og over tre ganger så stor som fiske målt i bruttoprodukt.

Kulturnæringene innehar også mange av de egenskaper som næringslivet for øvrig etterstreber. Hovedtyngden av bedriftene er svært innovative. Det er lærende bedrifter som jobber i løst sammenbundne og fleksible nettverk. Et annet viktig aspekt er at de fremstiller produkter som gjennom sine egenskaper kan bidra til å øke verdien av andre produkter ved å gjøre dem mer attraktive for kundene. Dette kan bidra til både økt inntjening (ved at man kan forlange en høyere pris) og økt konkurranseevne (ved at man fremstiller produkter som oppfattes som mer "unike").

---

⁶⁹ Verdikjede brukes først og fremst i beskrivelsen av kulturnæringer. Eksempelvis består musikkbransjen av skapende (låtskrivere, komponister, tekstforfattere), utøvende (musikere, sangere, kor, ensembler og orkestre, større offentlig støttede kulturinstitusjoner, management) produserende (plateselskaper og musikkforlag) og distribuerende (aktører innen konsertarenaer, salg og avspilling og rettighetsforvaltning) ledd. I tillegg har man tilstøtende næringer som lys/lyd/scene-teknikk.

⁷⁰ [Røyseng 2011:7](#)

⁷¹ Meld. St. 8 (2018–2019) Kulturens kraft — Kulturpolitikk for framtida s.61.

Roar Øien fra Flå driver studio, musikkproduksjon og utgivelse av musikk i tillegg til å være utøvende musiker og låtskriver.

Vi konkluderer med at kulturnæringene både i kraft av seg selv og som leverandører til næringslivet for øvrig har et betydelig vekst- og utviklingspotensial. Et første skritt på veien for å bidra til utløsning av dette potensialet er at kulturnæringene anerkjennes som verdiskapende næringer av relativt stor betydning for norsk økonomi. Deres egenskaper tilsier også at de bør inngå som en naturlig del av innovasjonssystemet og næringspolitikken nasjonalt og regionalt⁷².

I 2011 ble et tilsvarende arbeid utført i regi av samme oppdragsgiver. Da valgte man å ekskludere enkelte næringsgrupper og bedrifter som man ikke fant relevant for kulturnæringene, og man inkluderte nye næringsgrupper og bedrifter. Det ble også gjort opp status om utviklingen i den faglige diskusjonen om kulturnæringene og hvordan

tenkingen hadde endret seg. I 2004 avgrenset man kulturnæringene som sådan og fokuserte på næringsvekst, mens man i 2011 valgte å behandle disse næringene som kreative profesjoner på tvers av sektorer, samt innovasjonssystemer⁷³. I rapporten fra 2011 bemerkes det at «Å definere og avgrense en næring for kartlegging er ikke primært en eksakt vitenskap, men politikk»⁷⁴. Men et viktig budskap er at kulturnæringer har fått en større oppmerksomhet og anerkjennelse for den verdiskapningen de faktisk står for, og det de har å bidra med i innovasjon og utvikling av øvrig næringsliv.

[Vedlegget til BALANSEKUNST – Kulturstrategi for Trøndelag 2019-2022](#) viser til at det i «Trøndelag i tall 2018» opereres med 11 underkategorier kulturnæringer. Disse er da sport, trykte medier, kunstnerisk virksomhet, kulturarv, arkitektur, organiserte opplevelser, design, film, foto og spill, annonse- og reklamevirksomhet, TV og radio og musikk. Vedlegget oppsummerer deretter at det per da arbeidet 7139 personer i kulturnæringen i Trøndelag per 4.kvartal 2017, og at det utgjorde 3.1 % av alle sysselsatte i Trøndelag⁷⁵. Den fylkeskommunale strategien nevner også å «legge til rette for at kunstnere skal kunne bo, produsere og formidle sin kunst i Trøndelag» som et punkt, men konkretiserer ikke hva som er premissene for å lykkes. Fylkesplan for Trøndelag 2019-2030 har som ett av hovedpunktene at «i 2030 er kunst og kultur en viktig drivkraft for samfunnsutvikling i Trøndelag»

Det betyr at

- kommunene har en solid kulturell grunnmur som bidrar til et mangfoldig og skapende kulturliv
- både kulturelle egenaktiviteter og profesjonelle kulturtilbud er tilgjengelig for alle

⁷² Haraldsen et.al. 2004:9

⁷³ Espelien og Gran 2011:4

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Trøndelag fylkeskommune 2019b:26

[...]

- det kulturbaserte næringslivet er velutviklet

[...]

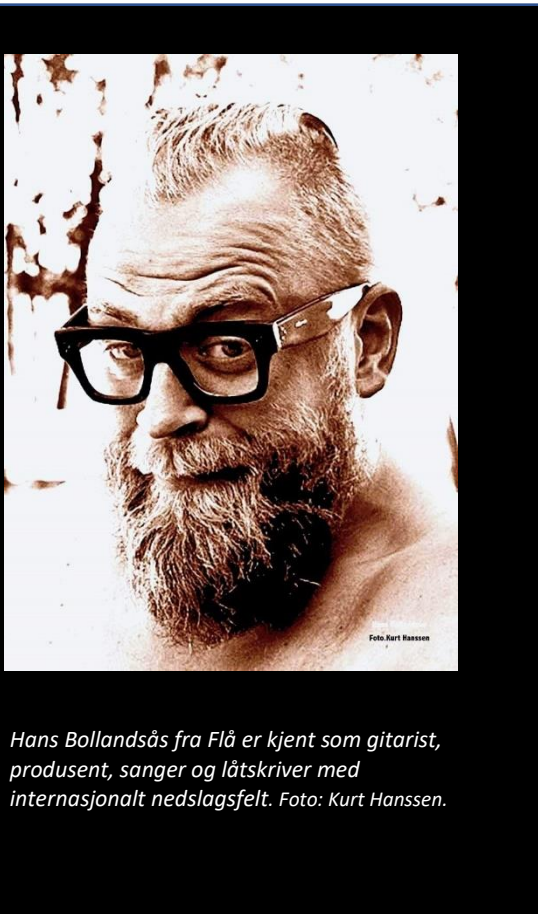
Kunst og kultur gir innbyggerne «noe å leve for», men kan også gi «noe å leve av». Kulturbasert næringsliv omfatter i liten grad virksomheter med et høyt antall arbeidsplasser og store inntekter, men styrken er at aktiviteten kan drives overalt i fylket. Kulturbasert næringsliv omfatter virksomheter som gir arbeidsplasser i fjellbygdene, ytterst på kysten og ellers der næringslivet for øvrig har begrensede muligheter⁷⁶.

Kulturnæringer faller ofte mellom to stoler. Det er næringer som gjerne blir oversett både i næringspolitisk sammenheng og i kulturpolitikk, særlig på kommunenivå. Dette kan nok sees som et resultat av den faglige diskursen som har vært i endring de siste ti-årene. Dessuten har den profesjonelle delen av kulturlivet i hovedsak vært et statlig anliggende. Forskningen til Haugsevje m.fler finner nettopp at mange kommuner mangler strategier for arbeid med kulturnæringer. Mange

kommuner har heller ikke en kulturplan, enda fler har ikke en kulturplan som er oppdatert. I en landsomfattende undersøkelse finner man at 36% av kommunene oppgir å ikke ha en dedikert kulturplan, og ingen oppgir å ha en plan spesifikt for kulturnæring eller kreative næringer. Gjennom intervjuer med kulturbyråkrater i tidligere Telemark fylke, så de også at det i mange tilfeller var en mangel på aksept i næringsforvaltningen. Kulturbedrifter ble i praksis ekskludert fra kommunale næringsfond. Informanter meldte om at de kjempet en intern kamp for at eksempelvis et enkeltpersonforetak med musikk skulle anerkjennes som et like viktig foretak som en som starter ENK med reparasjon av data og mobilskjermer⁷⁷.

Samme studie har gjennomført intervjuer også med næringsutviklere som jobber i kommunene eller for andre aktører som forvalter offentlige, næringsrettede virkemidler. Gjennom de intervjuene belyses problematikken med at næringspolitiske virkemidler lokalt og regionalt er i svært liten grad tilpasset kreativ næring. Det er de delene av næringslivet der potensialet for vekst er størst, som

blir prioritert. Så er det også hensyn til konkurransevridning, at man ikke skal gi en bedrift urettmessige markedspotensialer. Vurdering av innovasjonsgrad er også vanskelig i kreativ næring sammenlignet med produksjonsbedrifter. Skalerbarhet er og et moment som gjør at kreativ næring gjerne faller utenfor de etablerte virkemidlene for næring. Offentlige tilskudd er gjerne tilpasse

⁷⁶ [Trøndelagsplanen 2019 - 2030](#):6

⁷⁷ Haugsevje m.fler 2020:94ff

bedrifter som kan ha et potensiale for egengenerert vekst. Denne skalerbarheten er ikke til stede på samme måte hos kunstnere.

Med sitt fokus på store vekstbedrifter, mange arbeidsplasser, innovasjonshøyde og internasjonale markeder framstår det næringsrettede arbeidet lite innrettet for å tilrettelegge for kunst- og kulturbedrifter. Når det grunnleggende motivet for næringsarbeidet er å skape så stor økonomisk vekst som mulig, er det ikke så rart at næringsutviklernes oppmerksomhet og strategier i all hovedsak retter seg mot andre bransjer, virksomhetstyper og virksomhetsstørrelser enn dem som kreativ næring domineres av lokalt. Kulturbyråkratenes argumenter om at bedrifter innen kreativ næring har egenverdi, og at en arbeidsplass innenfor kreativ næring er like mye verdt som en arbeidsplass innen industrien, har liten verdi i næringsutviklernes verden, så lenge det er antall arbeidsplasser som teller⁷⁸.

Forfatterne av denne forskningsartikkelen avslutter med å erkjenne at lokalt kulturarbeid og næringsarbeid i deres caseregion foregår forholdsvis adskilt uten særlig grad av tverrsektorielt samspill:

Den kommunale innsatsen mot kreativ næring er gjerne lite utviklet, og den foregår i hovedsak enten som eksplisitt kulturpolitikk der man er avhengig av kompetente og dedikerte politikere og byråkrater som finner indirekte måter å tilrettelegge på, eller som implisitt kulturpolitikk. Et mer samordnet arbeid på lokalt nivå, der kompetanse fra kultursektoren samspiller med virkemidler i næringssektoren kan kanskje gjøre det praktiske arbeidet for lokale kunst- og kulturbedrifter mer målrettet og bedre tilpasset deres særtrekk og utfordringer. En større forståelse for nyansene i næringsperspektivenes begrunnelser og mål, kan også bidra til å redusere polariseringen i samfunnsdebatt og forskning om kreativ næring⁷⁹.

Ser man til Melhus, så vil man finne flere kulturforetak på listen over mottagere av næringstilskudd de siste ti årene. Det er et positivt trekk ved næringsforvaltningen her i kommunen.

På samme tid har ulike begreper vært i bruk (eksempelvis kreative næringer, opplevelsesøkonomi/-industri, kulturbasert næringsutvikling, kulturelt entreprenørskap), noe som også indikerer ulike innfallsvinkler til koblinger mellom kultur og næring. Begrepene viser ifølge Røyseng 2011 til ulike deler av verdikjeden⁸⁰:

Begrepet opplevelsesøkonomi knyttes gjerne til at en opplevelse en vare eller tjeneste, representerer en betydelig økonomisk verdi. Dette illustreres godt ved et eksempel hentet fra rapporten *Opplevelsesindustri på Sørlandet – en rapport!*:

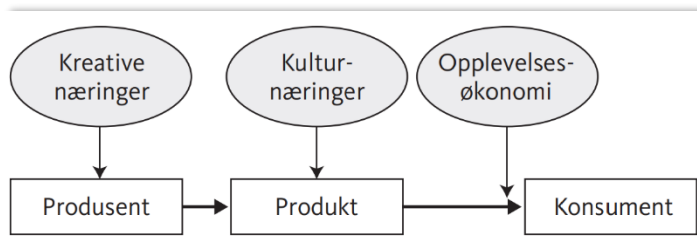
---

⁷⁸ Ibid:100

⁷⁹ Ibid:101

⁸⁰ Røyseng 2011:20

Figur fra Røyseng 2011:20

For kaffebønner nok til en kopp kaffe, får man bare noen øre. Om du derimot foredler dem, rister dem, pakker dem og plasserer dem i en matvarebutikk får du mellom 1 og 3 kroner – avhengig av varemerke, størrelse og design. Brygger du kaffen og serverer den i en kopp, får du

mellom 10 til 15 kroner. Men hva skjer når du tar samme kaffe, og omgir den med et flott miljø og fin porselen? Istedenfor noen øre, får du nå kanskje 50 kroner per kopp. Serveres den samme kaffen på en uterestaurant på Markus-plassen i Venezia, får du kanskje enda mer i pris. Hvorfor denne utrolige økningen i pris og betalingsvillighet? Jo, fordi det ikke lenger bare handler om en kopp kaffe, men opplevelser – kombinasjoner av atmosfære, interessante mennesker, god stemning, muligheten til å drømme seg bort og ikke minst fellesskap.⁸¹

Opplevelsesøkonomi kan i vid forstand omfatte all økonomisk virksomhet, og derfor blir den og vanskelig å avgrense som én sektor. I flere sammenhenger i litteraturen beskrives den som et utviklingstrekk ved samfunnet heller enn et klart definert begrep. Den blir gjerne presentert som en fjerde fase i økonomien etter råvareøkonomien (fram til 1930), vareøkonomien (1930-1980) og serviceøkonomien (1980-2005)⁸².

Kreative næringer som begrep har oppstått ut ifra forståelsen av at kreativitet er en viktig nøkkel til næringsutvikling. Kilden til det er i all hovedsak Richard Floridas bok *The Rise of the Creative Class* fra 2002. Røyseng skriver at:

Floridas budskap om at den økonomiske utviklingen er sterkest der hvor den kreative klassen befinner seg, har fått en nærmest ubegrenset betydning for tenkningen omkring stedsutvikling i mange byer og regioner. Floridas tankegodts har blitt et sentralt referansepunkt for utviklingen av strategiske planer på fylkeskommunalt og kommunalt nivå. Ja, her snakker vi om en bok som har forandret verden. Vi finner igjen påstanden om at kreativitet er en avgjørende faktor i dagens økonomi, også i norske forsknings- og utredningsrapporter. Jøsendal mfl. skriver for eksempel: «[K]reativitet er nøkkeldrivkraften i dagens økonomi og slik sett avgjørende for innovasjon» (Jøsendal mfl. 2004:13). Aronsen skriver for sin del, og med henvisning til Florida, at: Kultur og kreativitet får på dette viset en stor betydning i det moderne samfunn som økonomisk vekstfaktor. Kultur og stedskvaliteter bidrar til å tiltrekke seg og holde på kompetent arbeidskraft – slik blir dette et viktig lokaliseringsparameter. Kulturinvesteringer må derfor også sees som investering i næringsutvikling, og som konkurransefaktor i en reiselivssammenheng⁸³⁸⁴

Kulturnæringer er likevel det begrepet som er mest brukt i norsk forskning og utredninger. Kulturnæringene representerer et stort potensial for Trøndelag, ifølge Trøndelag fylkeskommune. Fram til 2016 hadde fylket en egen strategiplan for kulturnæringer samlet under ett. Kulturnæringer finnes innenfor flere bransjer, og det er derfor krevende å tilby disse næringene en samlet innsats innenfor "Kulturnæring" som eget definert fagområde. Derfor har fylkeskommunen per nå valgt å ta

⁸¹ Hjemdahl 2004:8

⁸² Røyseng 2011: 15

⁸³ Aronsen 2006:5

⁸⁴ Røyseng 2011:16

inn disse næringene i flere fylkeskommunale strategier og planer, som strategien "Kultur som levevee" i kulturstrategien Balansekunst, satsingsområdet "Opplevelsesnæring" i strategi for verdiskaping og temaområdet "Formidling" i Regional plan for kulturminner⁸⁵.

Det er altså stor variasjon på hva man definerer som kulturnæring. SSB utarbeider statistikk på sysselsetting i kultur og kreative næringer, og definisjonen på kulturell- og kreativnæring som SSB benytter er hentet fra det Europeiske statistiske systemnettverket for kultur, ESSnett-Kultur (ESSnet-Culture, 2014). Kulturnæring er identifisert ut ifra næringer kategorisert som kulturnæring etter SN2007-standard⁸⁶. Kulturell og kreativ næring er inndelt etter følgende områder:

Litteratur

- 18.14 Bokbinding og tenester i tilknytning til bokbinding
- 47.61 Butikkhandel med bøker. Omfattar alle typar bøker
- 58.11 Utgjeving av bøker
- 90.034 Sjølvstendig kunstnarleg verksemd innanfor litteratur

Trykte og digitale medium

- 18.11 Trykking av aviser
- 47.62 Butikkhandel med aviser og papirvarer
- 58.13 Utgjeving av aviser
- 58.14 Utgjeving av blad og tidsskrift
- 60.10 Radiokringkasting
- 60.20 Fjernsynskringkasting
- 63.91 Nyheitsbyrå
- 63.99 Andre informasjonstenester ikkje nemnt annan stad

Dataspel

- 58.21 Utgjeving av programvare for dataspel

Musikk

- 32.20 Produksjon av musikkinstrument
- 59.20 Produksjon og utgjeving av musikk-og lydopptak
- 90.011 Utøvande kunstnarar og underhaldningsverksemd innanfor musikk
- 90.032 Sjølvstendig kunstnarleg verksemd innanfor musikk

Film

- 18.20 Reproduksjon av opptak som er speleinn
- 47.63 Butikkhandel med innspelningar av musikk og video
- 59.11 Produksjon av film-, video-og fjernsynsprogram
- 59.12 Etterarbeid i tilknytning til produksjon av film-, video-og fjernsynsprogram
- 59.13 Distribusjon av film-, video-og fjernsynsprogram
- 59.14 Filmframsyning
- 77.22 Utleige av videofilm, DVD og liknande

Arkitektur

- 71.111 Plan-og reguleringsarbeid
- 71.112 Arkitekttenester i samband med byggverk
- 71.113 Landskapsarkitekttenester

Design

- 74.101 Industridesign, produktdesign og anna teknisk designverksemd
- 74.102 Grafisk og visuell kommunikasjonsdesign
- 74.103 Interiørarkitekt-, interiørdesign-og interiørkonsulentverksemd

---

⁸⁵ <https://www.trondelagfylke.no/vare-tjenester/kultur/Ansvarsomrader/kulturnaring/>

⁸⁶ <https://trondelagitall.no/statistikk/kulturnaering>

- 74.200 Fotografverksemd

Scenekunst

- 90.012 Utøvande kunstnarar og underhaldningsverksemd innanfor scenekunst
- 90.033 Sjølvstendig kunstnarleg verksemd innanfor scenekunst

Visuell kunst

- 90.031 Sjølvstendig kunstnarleg verksemd innanfor visuell kunst

Drift av bibliotek, arkiv, museum og anna kulturverksemd

- 91.011 Drift av folkebibliotek
- 91.012 Drift av fag-og forskingsbibliotek
- 91.013 Drift av arkiv
- 91.021 Drift av kunst-og kunstindustrimuseum
- 91.022 Drift av kulturhistoriske museum
- 91.023 Drift av naturhistoriske museum
- 91.029 Drift av museum ikkje nemnt annan stad
- 91.030 Drift av historiske stader og bygningar og liknande som er sjåverdig

Annan kunstnarleg verksemd og underhaldningsverksemd

- 90.019 Utøvande kunstnarar og underhaldningsverksemd ikkje nemnt annan stad
- 90.020 Tenester i tilknytning til underhaldningsverksemd
- 90.039 Sjølvstendig kunstnarleg verksemd ikkje nemnt annan stad

- 90.040 Drift av lokale i tilknytning til kunstnarleg verksemd

Reklame og event

- 73.11 Reklamebyrå

Undervisning

- 85.521 Kommunal kulturskuleundervisning
- 85.522 Undervisning i kunstfag
- 85.529 Anna undervisning innanfor kultur

Andre områder

- 18.12 Trykking ellers
- 18.13 Ferdiggjering før trykking og publisering
- 74.300 Omsetjings-og tolkeverksemd

Fra filminnspilling med Ragnarok Film under Sagauka 2018

Oversikten omfatter langt mer enn selve ytringskulturbegrepet, men begrepsdefinisjonen er mindre relevant om man ser det i et næringspolitisk perspektiv eller et samfunnsutviklingsperspektiv. Kultur næringer spiller utvilsomt en viktig rolle i stedsutvikling og omdømmebygging for lokalsamfunn. Det er også næringer som er i stor endring på grunn av covid 19-pandemien.

Et annet aspekt ved koblingen kultur og næringsliv, er at kultur og andre næringer ofte står i allianser.

Næringslivet bør støtte- og kjempe for prioritering av kultursatsingar fordi det skaper vekst for næringslivet i mange ledd. Bolyst, trivsel, livskvalitet, identitet og framtidstru, skaper kjøpelyst. Kulturbransjen skaper jamvel ringverknader for reise, overnatting, servering, detaljhandel,

omdømebygging osv. Kulturlivet bør støtte gode kår for næringslivsaktører og stille opp for næringslivet når dei vil ta ekstra sats og stå ved næringslivet si side når det trengst som mest.

Det er også slik at næringslivet står for ein veldig stor del av det folk får delta i og oppleve av kultur. Ofte er artisten sjølv næringsdrivande. Ofte er det føretak som organiserer turnear og konsertar. Ofte er det lyd- og lystemikaren som er sjølv mediumet. Ofte er det marknadsføring som krev nytte av trykkeri-, reklame og PR-bransje. Ofte er konsertar ein del av eit næringslivsarrangement. Ofte står næringslivet bak med spons. Ofte er det hotellet, restauranten eller cafeen som er arena for ein intimkonsert eller eit større arrangement. Ofte sender næringslivet sine tilsette på eit kulturarrangement for å bygge arbeidsmiljø og livskvalitet. Om ikkje kulturaktører og næringslivsaktører er drivkrefter for lokal utvikling, er dyrekjøpte kommunale visjonar visjonslause⁸⁷.

SSB-tall for Melhus viser at det er 66 virksomheter (offentlige, private og frivillige) innen kultur, underholdning og fritid.

90011 Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet innen musikk: 65. Av disse er 20 registrert som FLI (Forening/lag/innretning). Når det gjelder FLI, så er det litt mer tilfeldig i hvilken kommune laget er registrert, da det følger bostedsadressen til leder.

90032 Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen musikk	7 (Samtlige ENK).
90031 Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen visuell kunst	14. (13 ENK, 1 AS).
90034 Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen litteratur	14 (Samtlige ENK).
59110 Produksjon av film, video og fjernsynsprogrammer	9 (Samtlige ENK)
59200 Produksjon og utgivelse av musikk- og lydopptak	5 (3 ENK, 1 ANS, 1 AVD)
90012 Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet innen scenekunst	7 (5 ENK, 2 FLI)
91022 Drift av kulturhistoriske museer	2 (1 AS, 1 FLI)
91029 Drift av museer ikke nevnt annet sted	1 FLI
91011 Drift av folkebiblioteker	1 AVD
90019 Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet ikke nevnt annet sted	2 (Samtlige ENK)
90020 Tjenester tilknyttet underholdningsvirksomhet	21 (12 ENK, 4 AS, 2 DA, 2 FLI, 1 AAFY)
85521 Kommunal kulturskoleundervisning	1 AVD
85522 Undervisning i kunstfag	13 (1 AS, 1 FLI, 11 ENK)
SUM	97

⁸⁷ [Sæterhaug 2021](#)

Om man legger definisjonen på kulturell- og kreativnæringer hentet fra det Europeiske statistiske systemnettverket for kultur, ESSnett-Kultur (ESSnet-Culture, 2014), så ser bildet ut som i tabellen under. Kulturnæring er da identifisert ut ifra næringer kategorisert som kulturnæring etter SN2007-standard. (Se s. 48):

Bransjekode	Bransjetekst	Antall
18120	Trykking ellers	2
47610	Butikkhandel med bøker	1
58130	Utgivelse av aviser	3
58140	Utgivelse av blader og tidsskrifter	2
59110	Produksjon av film, video og fjernsynsprogrammer	10
59140	Filmframvisning	1
59200	Produksjon og utgivelse av musikk- og lydopptak	5
71111	Plan- og reguleringsarbeid	1
71112	Arkitekttjenester vedrørende byggverk	1
73110	Reklamebyråer	12
74101	Industridesign, produktdesign og annen teknisk designvirksomhet	4
74102	Grafisk og visuell kommunikasjonsdesign	7
74103	Interiørarkitekt, interiørdesign og interiørkonsulentvirksomhet	10
74200	Fotografvirksomhet	22
74300	Oversettelses- og tolkevirksomhet	6
74903	Impresariovirksomhet	5
85521	Kommunal kulturskoleundervisning	1
85522	Undervisning i kunstfag	15
90011	Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet innen musikk	75
90012	Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet innen scenekunst	9

90019	Utøvende kunstnere og underholdningsvirksomhet ikke nevnt annet sted	3
90020	Tjenester tilknyttet underholdningsvirksomhet	23
90031	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen visuell kunst	14
90032	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen musikk	7
90034	Selvstendig kunstnerisk virksomhet innen litteratur	13
91011	Drift av folkebiblioteker	1
91022	Drift av kulturhistoriske museer	2
91029	Drift av museer ikke nevnt annet sted	1
91030	Drift av historiske steder og bygninger og lignende severdigheter	2
	SUM	247

Denne statistikken sier ikke noe om hvorvidt næringen er hovedgesjeft eller bigesjeft. Det er også verdt å bemerke at fra et kulturfaglig ståsted så må næringsperspektivet ikke komme i veien for balansegangen mellom kunsten og kulturens egenverdi og nytteverdi. All kultur verken skal eller kan bli næring, og det er ikke alltid at bedriftsøkonomisk lønnsomhet og et høyt kvalitativt, kulturfaglig innhold er forenlig, slik Atle Hauge kommenterer i Dagsavisen 7/11-1688. Begrunnelser for å satse på kulturnæringer representerer en instrumentalisme som står som en kontrast til andre sentrale kulturpolitiske mål i norsk kulturpolitikk som å hegne om kunsten og kulturens egenverdi og autonomi⁸⁹. Men, det er også et uutnyttet næringspotensiale i å ta kultur i betraktning. Da de store kommersielle populærkultur-aktørene vokste frem i Storbritannia, med 1990-tallet som en glansperiode, begynte myndighetene der å bli interessert i den økonomiske betydningen. Konklusjonen var at dette representerte en betydelig del av økonomien. Siden har kultur og næring vokst frem som interessefelt, men med variabel kunnskap om hvordan næringene fungerer og kompleksiteten i dem. Det har dermed vært mye usikkerhet knyttet til hvordan kulturpolitiske virkemidler vil slå ut, og i Norge er det beskjedent med forskningslitteratur å støtte seg på. En av utfordringene med tanke på virkemiddelbruk synes å være «iboende spenninger i de ulike kulturnæringene, med ulike logikker som drivere for kultur og næring»⁹⁰. Men på det lokale planet kan man med stor fordel tilrettelegge for synergier mellom ulike næringer og interessefelt, tilrettelegge for en «kultur for kultur» og innovative miljøer.

---

⁸⁸Hauge 2016

⁸⁹ Haugevje et.al. 2020

⁹⁰ Hauge 2016

Fra utstillingen "Veien og dagene - prosess i leire" på Levanger Kunstforening i 2022.

Tiril Havdal (f. 1974) har vært kunsthåndverker siden 1995, og arbeider i eget keramikkkverksted i Veksthuset på hjemgården Oppigard Havdal i Melhus. Hun har stilt ut på en rekke gallerier og er innkjøpt av Trondheim Kommune og Nordenfjeldske Kunsthindustrimuseum. Hun er tilknyttet Senter for keramisk kunst på Ringebru, og har for tiden Statens kunstnerstipend.

Fra utstillingen "Randsone" på Heimdal Kunstforening, 2019..

13. KULTUR, HELSE OG SAMFUNNSDELTAKEELSE

Det finnes mye forskning som underbygger sammenhengen mellom god helse og deltagelse i kulturaktiviteter. WHO publiserte i 2019 rapporten «*What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*». Den konkluderer kort oppsummert med at en rekke faglige og metodiske tilnærminger beviser potensialet kunst har i helsefremmende arbeid. Kunst bidrar blant annet til å forebygge psykiske lidelser og aldersrelatert fysisk tilbakegang, støtte behandling og mestring av psykiske lidelser, ikke-overførbare sykdommer og nevrologiske lidelser, samt bistå i akutt og palliativ omsorg⁹¹. Vedlegget til kulturstrategien for Trøndelag oppsummerer funn fra HUNT-studiene:

Stetinden/Stáddá av Melhus-kunstner Ragnhild Engan.
Akryl på lerret.

Ved å sammenligne opplysninger om deltagelse i kulturelle aktiviteter med helseopplysninger, har forskere funnet at alle som konsumerer kultur i en eller annen form opplever bedre helse, er mer tilfreds med livet sitt og har mindre forekomster av angst og depresjon, sammenlignet med folk som ikke er så opptatt av kultur. Dette er resultat av HUNT 3 (Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag 2006- 2008). Det vil si at enten du er korpsmusikant, spiller i rockeband, er ivrig kulturfestivaldeltager eller rett og slett fotballsupporter, så er den kulturaktiviteten du bedriver helsefremmende. Å sitte på en tribune og følge med favorittlaget kan altså være sunt. Men det er musikerne, danserne, malerne – og alle de andre som er utøvende i kulturlivet – som scorer høyest når det gjelder god generell helse. Dette gjelder spesielt for damene. De som ikke selv er utøvere, men aktive i konsertsalen, på tribunen eller på dugnad for det lokale koret, scorer høyest når det gjelder livstilfredshet, og de

har mindre angst og depresjon. Denne trenden er spesielt sterk for mennfolk. HUNT 3 viste imidlertid at det forekommer store geografiske og sosiale ulikheter i kulturdeltakelse blant voksne. I kommuner med sentral geografisk beliggenhet deltar en høyere andel av befolkning i kulturelle aktiviteter enn i mindre sentrale strøk. Grupper i samfunnet som har høy utdanning og god økonomi, er mer aktive kulturelt enn andre grupper. Bruk av kulturelle virkemidler innen helse- og omsorgssektoren viser gode og overraskende resultater. Forskning og erfaring viser at bruk av musikk, sang og bevegelse kan bidra til å dempe uro, redusere medisinbruk og øke livsgleden⁹²Stortingsmeldingen *Kultur, inkludering og deltaking*, viser også til empiri som bekrefter sammenhengen mellom kultur og helse/folkehelse. Meldingen har et eget kapittel om kultur i samspill med andre politikkområder. Det være seg helse og omsorg, utdanning og opplæring, oppvekstvilkår for

⁹¹ Fancourt, Daisy and Finn, Saoirse 2019

⁹² Trøndelag fylkeskommune 2019b:27

barn og unge, integrering, arbeid og velferd, kriminalomsorg eller regional utvikling. Her snakker man om nytteverdi i ren tekst, men det legitimerer i rikt monn en offentlig satsning på kulturfeltet.

Ordninger som Den kulturelle skolesekken og Den kulturelle spaserstokken er en konsekvens av å se kultur i en tverrsektoriell sammenheng. Ordningene oppstod som et samarbeid mellom flere departementer. For eksempel er ordningen *kulturaktiviteter i kriminalomsorgen og bibliotek tjenester i fengsel* et samarbeid mellom kulturdepartementet og justisdepartementet.

Meldingen fastslår at «*For å få til eit godt samspel med andre samfunnsområde, må det først ein kulturpolitikk som sikrar kvalitet og tilgong til eit breitt mangfald av kulturuttrykk*». Igjen ser vi at kvalitet og mangfold er det som legges til grunn.

Fordi empirien foreligger, har man bevisst benyttet kultur som et virkemiddel i for eksempel behandling og rehabilitering og i forebyggende og helsefremmende arbeid. Noen eksempler på dette er ulike tiltak som er rettet mot eldre: *Livsglede for eldre* (en frivillig stiftelse som har som mål å medvirke til at eldre skal få en bedre hverdag og blir sett på som en ressurs i samfunnet), *Bevegelse fra hjertet* (et prosjekt i regi av Kirkens Bymisjon som handler om bevegelsesveiledning med utgangspunkt i danseterapi), og prosjektet *Å henge som en dråpe – kreativ skrivning for eldre*, der eldre på dagsenter eller eldresenter møtes for å skrive kreative tekster. Det har vist seg gjennom intervjuer at deltagelse i en slik skrivegruppe påvirker hverdagen og gir innhold og mening i livet for deltagerne⁹³.

Musikkterapi er en profesjon som med fordel kan supplere medisinsk behandling. Disse to definisjonene brukes gjerne på musikkterapi her i Norge: «Musikkterapi er bruk av musikk til å gi mennesker nye handlemuligheter»⁹⁴ og «Musikkterapi er en systematisk intervensjonsprosess der terapeuten hjelper klienten til å oppnå bedre helse. De dynamiske kreftene i endringsprosessen er musikalske opplevelser og erfaringer og de relasjonene som utvikler seg gjennom disse»⁹⁵.

Mange kommuner bruker musikkterapeuter både i forebyggende, terapeutisk og pedagogisk sammenheng innen psykisk helse og rus, innen eldreomsorg og innen oppvekstsektoren. De helsevinnende effektene musikkterapi har, er godt dokumentert gjennom

– Demenspasienter kan huske alle versene på melodier når den gode, gamle skolesangboken tas frem. Det er heller ikke sjelden at afasipasienter kan synges en tekst, selv om de ikke kan snakke.

– Pasienter som har problemer med å gå, får betydelig bedre bevegelse og gangfunksjon ved hjelp av musikk og rytme. En av mine Parkinson-pasienter har på egenhånd funnet ut at han beveger seg mye enklere ved å nynne på melodien Vi vandrer med freidig mot.

⁹³ Kulturdepartementet 2011:107 ff

⁹⁴ Ruud 1990

⁹⁵ Brucia, K. 1989/Stige 1991

akademiske studier og forskningsprosjekter, og de gjengis ikke videre her. Men alt tyder på at en kommune er tjent med å ha musikkterapeut(er) i staben.

I innledningen i HUNT 4-rapporten «[Samfunnsdeltakelse i Trøndelag 2019](#)» begrunnes det også hvorfor høy samfunnsdeltagelse er ønskelig.

Viktige målsettinger for folkehelse i Norge er flere leveår med god helse og livskvalitet, og reduserte sosiale helseforskjeller. Sosiale relasjoner, tilhørighet, fellesskap og deltakelse er av stor betydning for livskvalitet og helse⁹⁶. Denne rapporten beskriver ulike sider ved samfunnsdeltakelse som påvirker helse og livskvalitet, og der også helsa kan påvirke grad av deltakelse. Samfunnsdeltakelse er en menneskerettighet som påvirkes blant annet av forhold på stedet der en bor, inkludert mellommenneskelig tillit, tilhørighet, trygghet i nærmiljøet, sosial inkludering, tilgang på meningsfulle aktiviteter, muligheter for sosiale møter, og for å bli verdsatt som en likeverdig deltaker i samfunnsliv og samfunnsutvikling⁹⁷. Det å delta i samfunnet knyttes til tema som medborgerskap, demokratiutvikling, samskaping og medvirkning⁹⁸. Tilhørighet til andre mennesker er et grunnleggende menneskelig behov, der tilhørighet og sosial inkludering er motsatsen til sosial isolasjon og utenforskap⁹⁹

Samfunnsdeltakelse og tilhørighet til andre kan beskrives som opplevelsen av å være personlig involvert og en del av et miljø eller et system. Systemer inkluderer både relasjoner, nettverk, organisasjoner og institusjoner, og miljøer kan være både naturlige og kulturelle¹⁰⁰. Det kan være store forskjeller mellom folk når det gjelder grad av, og former for samfunnsdeltakelse, og i hvilken grad og på hvilken måte deltakelsen påvirker helse og livskvalitet¹⁰¹. Deltakelse som bidrar til helse og livskvalitet kjennetegnes gjerne ved at deltakelsen er meningsfylt og skaper personlig verdi for den som deltar, og samtidig at deltakelsen gjerne skaper verdi for andre medmennesker. Med andre ord handler det om å føle seg betydningsfull, verdsatt og anerkjent som en likeverdig deltaker, og samtidig bidra til at andre føler det samme¹⁰².

Samfunnsdeltakelse er et vidt begrep som også omfatter tilknytning til utdanning og arbeidsliv. Denne rapporten avgrenses imidlertid til deltakelse i kulturliv, organisasjonsliv, fritidsaktiviteter og demokratisk deltakelse. Disse formene for samfunnsdeltakelse kan deles inn i ulike nivå. På mikronivå handler deltakelse, slik det omtales i denne rapporten, om å delta i ulike former for fellesskap som kan bidra til tilhørighet og sosial støtte, og om opplevelser og aktiviteter som for eksempel en konsertopplevelse, utøvelse av friluftsliv eller se en film på kino. Samfunnsdeltakelse på mesonivå handler gjerne om å være tilknyttet organisasjonsliv og faste møteplasser, mens samfunnsdeltakelse på makronivå handler i denne rapporten om deltakelse i demokratiske prosesser og i samfunnsdebatten. Sammenhengen mellom helse og livskvalitet og samfunnsdeltakelse på mikro- og mesonivå er velkjent, og har vært et sentralt tema i norsk folkehelsepolitikk det siste tiåret¹⁰³. Sammenhengen mellom helse og livskvalitet og inkluderende samfunnsdeltakelse på makronivå har imidlertid fått mindre oppmerksomhet. I det siste er det satt søkelys på betydningen av samfunnsdeltakelse i demokrati- og politikktutvikling for å påvirke folkehelsepolitikken i en retning som

---

⁹⁶ Nes, R.B., et al. 2016

⁹⁷ Barstad, A., et al. 2016

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Nes, R.B., et al. 2019

¹⁰⁰ Barstad, A., et al. 2016

¹⁰¹ Nes, R.B., et al 2019

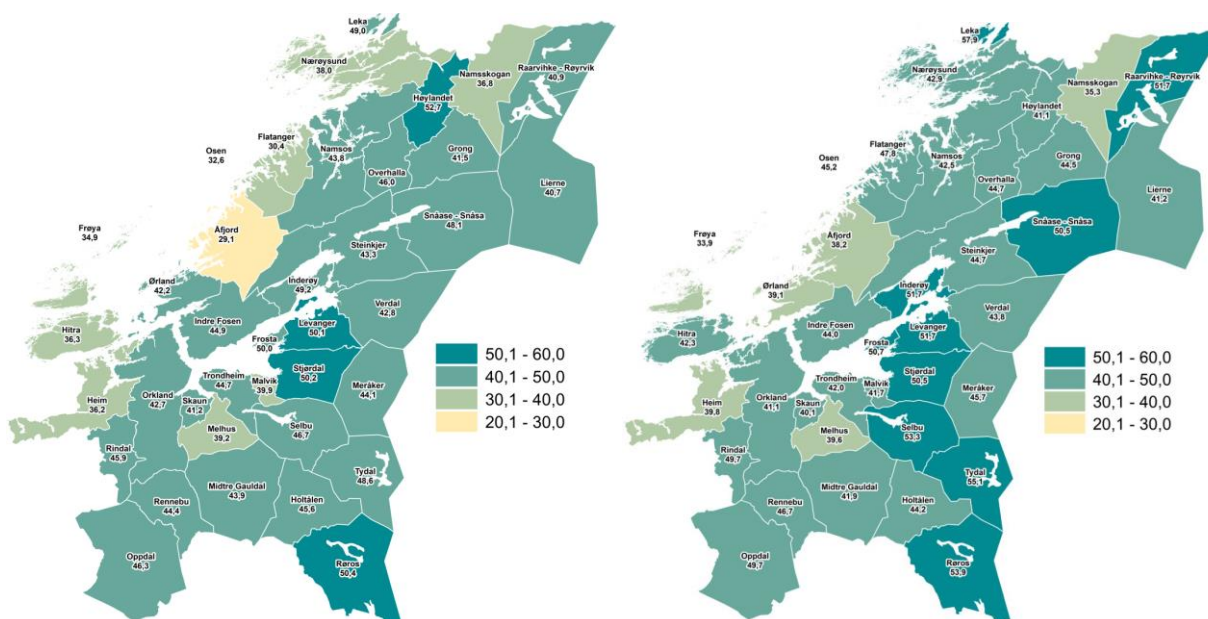
¹⁰² Prilleltensky 2020

¹⁰³ Helsedirektoratet 2014

utjevner sosiale forskjeller i helse og livskvalitet¹⁰⁴. Vi har derfor valgt å inkludere samfunnsdeltakelse på makronivå i denne rapporten for å belyse hvilke grupper av trøndere som deltar aktivt i demokratiet, og dermed har størst mulighet til å påvirke politikken. På alle nivå bør det være et mål å utjevne sosiale ulikheter i muligheter for å delta i samfunnet på like vilkår. Det er viktig å presisere at dimensjoner av samfunnsdeltakelse som beskrives i denne rapporten ikke kan reduseres til enkeltmenneskers valg om å delta. Samfunnsdeltakelse, inkludert muligheten til å delta i meningsfylt aktivitet, tilhøre fellesskap og til å påvirke politikkutvikling, påvirkes sterkt av livsvilkår som formes av sosiale, kulturelle, miljømessige, økonomiske, kommersielle og politiske forhold.

HUNT 4-studien tar blant annet for seg samfunnsdeltagelse blant innbyggere over 13 år i hele Trøndelag. Den ser på flere indikatorer for deltagelse i samfunnslivet. Her er riktignok kultur satt sammen med idrett, religiøs aktivitet og politisk deltagelse. Likevel gir det oss en pekepinn på statusen i vår kommune. Vi ser av fig. 9 og fig. 10 at Melhus ligger i nedre sjikt på disse indikatorene. Rapporten peker på en tydelig sammenheng mellom utdanningsnivå og samfunnsdeltagelse, men mindre forskjell mellom kjønn:

*Det er en tydelig sammenheng mellom høyere utdanningsnivå og høyere andel som har besøkt minst 3 ulike arenaer for samfunnsdeltakelse siste halvår. Mer enn halvparten av alle med høyskole eller universitetsutdanning har gjort dette, mens kun hver fjerde med grunnskoleutdanning har gjort det samme. Det er små forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder disse sammenhengene. Det samme mønsteret mellom utdanningsnivå og deltagelse ser vi også når vi betrakter hver arrangementstype eller arena for seg. Blant personer i yrkesaktiv alder (18-66 år, figur 6), er andelen som har besøkt minst 3 ulike arrangementstyper eller arenaer siste halvår, vesentlig høyere for både kvinner og menn som er yrkesaktive (47 % i begge grupper) sammenliknet med de som ikke er yrkesaktive (henholdsvis 34 og 30 %).*¹⁰⁵

¹⁰⁴ WHO 2019

¹⁰⁵ [HUNT/NTNU 2019:12](#)

Fig. 8: Andel innbyggere (%) som oppgir å ha besøkt 3 eller flere av følgende arenaer de siste 6 månedene: Konsert/teater/kino, idrettsarrangement, arrangement i kirke/bedehus/moské/synagoge e.l., museum/kunstutstilling. Menn (venstre) og kvinner (høyre)¹⁰⁶

Figuren over viser at Melhus ligger i nedre sjikt når det kommer til samfunnsdeltagelse innen oppgitte arenaer.

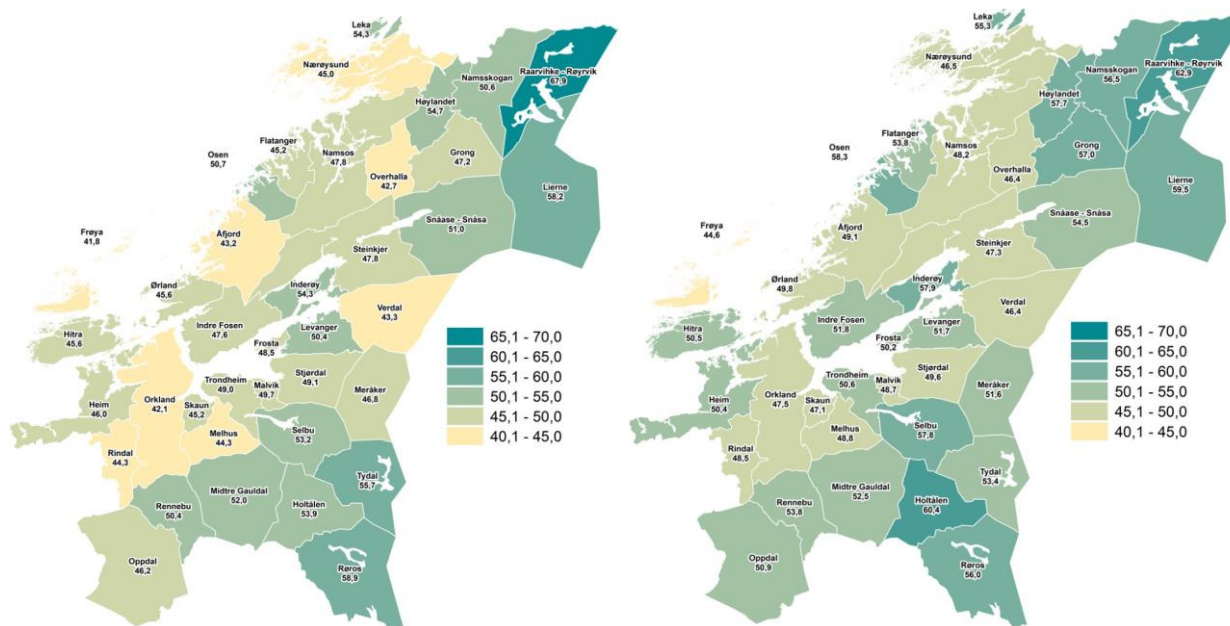

Fig. 9: Andel innbyggere (%) som oppgir at de aktivt har drevet med 3 eller flere av følgende aktiviteter siste 6 måneder: Friluftsliv, idrett/trening, forening, dans, musikk/sang/teater, politikk/samfunnsdebatt og menighetsarbeid.. Menn (venstre) og kvinner (høyre)¹⁰⁷

LITTERATURLISTE:

Aronsen, Mats (2006): *Kreative næringer i Arendal*. Prosjektrapport nr. 04/2006. Agderforskning.

Barstad, A., et al. (2016): *Gode liv i Norge: Utredning om måling av befolkningens livskvalitet*. Oslo: Helsedirektoratet.

Bruscia, K. E. (1989). *Defining Music Therapy*. Spring City, PA: Spring House Books.

Eliassen, Knut Ove og Prytz, Øyvind (red.) (2016): *Kvalitetsforståelser. Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*. Oslo: Norsk Kulturråd

Espelien, Anne og Gran, Anne-Britt (2011): *Kulturnæringens betydning for norsk økonomi. Status og utvikling 2000-2009*. Oslo: MENON Business Economics og Perduco Kultur.

¹⁰⁶ [ibid](#):15

¹⁰⁷ [ibid](#):19

Fancourt, Daisy and Finn, Saoirse. (2019): *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2019 (Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67).

Haraldsen, Tone m.fler (2004): *Kartlegging av kulturnæringene i Norge - økonomisk betydning, vekst- og utviklingspotensial*. ØF-Rapport nr.: 10/2004.

Hauge, Atle (2016): *All kultur er ikke næring, men mye mer kan bli kulturnæring*. Dagsavisen.no 07/11/2016.

Haugsevje med fler i Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift nr 2 (2020): *Begrunnelser for lokal kreativ næring: Instrumentell kulturpolitikk som tilslørende begrep*.

Helsedirektoratet (2014): *Psykisk helse og trivsel i folkehelsearbeidet*. Oslo: Helsedirektoratet.

Hjemdahl, Kirsti Mathiesen (2004): *Opplevelsesindustri på Sørlandet – en rapport!* Kristiansand: Agderforskning.

Hovden, Jan Fredrik og Prytz, Øyvind (red.) (2018): *Kvalitetsforhandlinger*. Oslo: Fagbokforlaget

HUNT forskningscenter/NTNU (2020): *Samfunnsdeltakelse i Trøndelag 2019*. Helsestatistikk-rapport nummer 4 fra HUNT4.

Jøsendal, Kari, Christin Berg, Petter Westnes og Tor Claussen (2004): *Kreative næringer i Rogaland. Rapport RF – 2004/ 169*. Stavanger: Rogalandsforskning.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2021): *Mål med mening — Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030*. (Meld. St. 40 (2020–2021).

KS (2020): *KS ser behov for et klarere språk i kulturpolitikken*. Publisert på ks.no 07.01.20

KS (2021): *Hvordan kan KS jobbe interessepolitisk og som utviklingspartner på kulturfeltet? Strategi og tiltaksplan, KS*.

KS (2022): *Hvordan utvikle regional eller lokal kulturpolitikk? Veileder og refleksjonshefte*.

Kulturdepartementet (2011): *Kultur, inkludering og deltaking*. (Meld. St. 10 (2011–2012)

Kulturdepartementet (2018): *Kulturens kraft — Kulturpolitikk for framtida* (Meld. St. 8 (2018–2019)

Kulturdepartementet (2021): *Oppleve, skape, dele. Kunst og kultur for, med og av barn og unge*. (Meld. St. 18 (2020-2021)

Kulturindeks.no

Kulturradet.no/kvalitet

Kulturrådet (2019): *Inkluderende kulturliv i Norden*

Kulturtanken.no

Lov om folkebibliotek (folkebibliotekloven) (<https://lovdata.no>)

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) (<https://lovdata.no>)

Lov om offentlege styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova) (<https://lovdata.no/>)

Lov om Riksteatret (riksteaterlova) (<https://lovdata.no>)

Lyche, Ingeborg (1984): «Stat og kultur» I: Norges kulturhistorie. Bind 8. Underveis - mot nye tider. Oslo: Aschehoug

Mangset, Per (2012): *Demokratisering av kulturen? Om sosial ulikhet i kulturbruk og -deltakelse*. Bø: Telemarksforskning.

Mangset, Per (2017): *Kulturpolitikk. Organisering, legitimering og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.

Melhus kommune (2009): *Kommuneplanens samfunnsdel 2025*.

Nes, R.B., et al. (2019): *Livskvalitet i Norge 2019*. Oslo: Folkehelseinstituttet.

Noku.no/tema/kulturloven/

NOU 2013:4 (2014): *Kulturutredningen 2014*. Oslo: Kulturdepartementet.

Prilleltensky, I. i *American Journal of Community Psychology*, 2020. 65(1-2): *Mattering at the intersection of psychology, philosophy, and politics*.

Roncossek, Svenja Doreen og Kleppe, Bård (2019): *Norsk kulturindeks 2018. Resultater for Bamble kommune*. Notat, Telemarksforskning

Ruud, Even (1990): *Musikk som kommunikasjon og samhandling. Teoretiske perspektiv på musikkterapien*. Oslo: Solum forlag.

Røyseng, Sigrid (2011): *Kunstnere i kulturnæringens tidsalder. En kunnskapsgjennomgang*. Bergen: Norsk Kulturråd/Fagbokforlaget

Slettholm 2013: *Enn om Dovre faller? – om kultur demokrati og medborgerskap*. Innlegg under årskonferansen til Kulturrådet 13.-14.november 2013. <https://www.ballade.no/bransjen/kultur-pa-liv-og-dod-kultur-og-rettigheter/>

Statsbudsjettet.no

Stige, Brynjulf (1991): *Musiske born. Ein tekst om improvisatorisk musikkterapi*. Sandane: Høgskuleutdanninga på Sandane.

HVLHVL

Sæterhaug, Trond Martin (2021): *Kultur skaper næringsliv. Næringsliv skaper kultur*. Tronderdebatt.no 20.05.2021

Trøndelag fylkeskommune (2019a): *Balansekunst - Kulturstrategi 2019-2022*. Vedtatt på fylkestinget juni 2019.

Trøndelag fylkeskommune (2019b): Kultur i Trøndelag. En kunnskapsoversikt over hva som kjennetegner og påvirker kultursektoren i Trøndelag – samt utviklingstrekk sektoren står ovenfor. Vedlegg til Balansekunst – Kulturstrategi for Trøndelag 2019-2022.

Trøndelagsplanen 2019 – 2030. Vedtatt av fylkestinget i Trøndelag 12. desember 2018.

Varkøy, Øyvind (2015): *Kunstens vanskelige egenverdi*. Ballade.no 25.11.2015

World Health Organization. Regional Office for Europe. (2019); *Participation as a driver of health equity*. World Health Organization. Regional Office for Europe.

Åmås, Knut Olav (2015): *Hva kulturen er til for*. Aftenposten.no 13.11.2015